

Der skoen trykker

Frelsesarmeens innspill til stortingsperioden 2025–2029

I Norge er det fremdeles mange som trenger å bli sett og hjulpet. Vi har klare meninger og politiske oppfordringer til hvordan vi sammen kan jobbe for et enda bedre samfunn. Her er våre ferskeste inntrykk – og forslag til hva som bør gjøres.

holdningsarbeid
oppsøktjeneste
forebyggende familiearbeid
beredskapshjem
medarbeiderskolen
akutt- og omsorgsplasser for ungdom
nødhjelpsarbeid
tro- og kulturformidling
frivillighetskoordinatorer
varmestuer/væresteder
åpen soning
helsetilbud
nærmiljøkirker (korps)
bistands- og nødhjelpsarbeid
barnehager
hjelpetilbud for migranter
ferietilbud for vanskeligstilte barnefamilier
bo- og omsorgstilbud
Frelsesarmeens offisersskole
bistandsprosjekter
musikk og kultur
fadderprosjekter
samfunnspåvirkning
støtte til utvikling av Frelsesarmeens arbeid globalt
rusomsorg
kartlegging, arbeidstrening og oppfølging
rådgivning og veiledning for økt sysselsetting
ettervern for ungdom
omsorg+
arbeid og oppfølging
arbeid og aktiviteter for seniorer
akuttboliger for familier
andre marginaliserte grupper
opplæring, utdanning, kompetanseheving
tilbakeføring av utenlandske innsatte
kirke- og menighetsliv
eldreomsorg
politisk påvirkningsarbeid
barne- og ungdomsarbeid (FABU)
arbeid og aktiviteter for voksne og familier
barne- og familievern
rehabiliteringstiltak
miljø
rusbehandling
søk etter savnede personer
fosterhjem
gjenbruk og gjenvinning
fengselsarbeid
flyktning- og integreringsarbeid
akutt- og omsorgsplasser for barn
arbeid blant fattige og vanskeligstilte
kapellan og besøktjeneste
arbeid mot menneskehandel
syns- og hørselshemmede
arbeidstrening

Innhold

Innledning	side 4
Forpliktelse til bærekraftsmålene	side 6
Lavinntektsfamilier	side 8
Barne- og familievern	side 18
Barnehager	side 22
Skoletilbud til barn i mottak	side 26
Rusomsorg	side 28
Kriminalomsorg	side 37
Arbeid og inkludering	side 42
Arbeidslivskriminalitet og tvangsarbeid	side 45
Eldreomsorg	side 52
Miljø	side 61
Internasjonalt arbeid	side 64
Frivillige	side 68
Anbud og rammebetingelser	side 70
Kilder	side 74

Der skoen trykker

I over 150 år har Frelsesarmeen jobbet i samfunnets randsoner, for å avdekke behov og møte dem på best mulig måte. Det som motiverer oss, er troen på Guds kjærlighet og enkeltmenneskets unike verdi.

Helt siden 1800-tallets England har «suppe, såpe og frelse» vært et viktig prinsipp og uttrykk for våre verdier. Tanken om at alle mennesker har fysiske, psykiske, sosiale og åndelige behov er like aktuelt i dag. Det handler om å gi omsorg for hele mennesket: Å tilby suppe er å møte de grunnleggende behovene til dem rundt oss. Såpe handler om verdighet og selvrespekt. Frelse uttrykker Guds grenseløse og livsforvandlernde kjærlighet gjennom Jesus Kristus.

Frelsesarmeen er en kristen kirke, bevegelse og organisasjon – og sammen med det private og det offentlige leverer vi som ideell organisasjon tjenester til folket. Den norske velferdsstaten er omfattende og dekker de fleste samfunnsmessige behov, men likevel finnes det behov i samfunnet som det offentlige ikke dekker. Det ligger i vårt DNA å gå foran og ta samfunnsansvar, som en sosial entreprenør. Ideelle aktører har lenge hatt, og har fremdeles, en sentral rolle i å utvikle nye tjenester for mennesker med hjelpebehov, som fører til at nye tjenester tas videre inn mot det offentlige hjelpeapparatet.

I Norge er vi til stede i omkring 100 lokalsamfunn fra Vardø i nord til Mandal i sør, og jobber kontinuerlig med å gi folk en verdig hverdag. Med kjærlighet, engasjement og tilstedeværelse møter vi folks behov der hvor de er. Du finner oss gatelangs, i folks hjem eller på et av våre tilbud, væresteder eller nærmiljøkirker (korps). Vi møter barn, unge og eldre. Mange av de vi møter har komplekse utfordringer, og det å bli sett er kritisk for å kjenne på mestring, håp og glede – som igjen øker mulighetene for reelle positive forandringer.

Mange står utenfor samfunnet og uten arbeid, og går «under radaren» i dagens hjelpeapparat. Flere trenger tettere oppfølging og muligheten for skreddersydd hjelp. Vi møter også mange ressurssterke i vanskelige situasjoner, som trenger en hjelpende hånd i den situasjonen de befinner seg i – som igjen gir positive ringvirkninger for hele familien. Ved å gi rett hjelp til rett tid, tennes håp som får mennesker ut av fastlåste livssituasjoner og inn i selvstendige liv. Vi snakker ikke her om «dem» og «oss», men om «vi» - deg og meg. Vi alle kan plutselig befinne oss i en vanskelig livssituasjon. Like fullt er du til stede i samfunnet, men mangler kanskje den støtten, tilhørigheten og fellesskapet som trengs for å komme deg på beina igjen. Sammen kan vi bety noe for hverandre, og veksle mellom å være den som hjelper og den som blir hjulpet.

I Norge er det fremdeles mange som trenger å bli sett og hjulpet. Frelsesarmeen har solid kunnskap om hvor skoen trykker for utsatte mennesker i Norge. Vi møter mange ulike skjebner gjennom våre arbeids- og møtesteder. Vi jobber med barne- og familievern, rusomsorg, arbeidsinkludering, kriminalomsorg, flyktningarbeid, menneskehandel, eldreomsorg og barnehager. Vi tilbyr også praktisk hjelp, meningsfulle hverdager og fellesskap gjennom mange ulike aktiviteter og tilbud i våre nærmiljøkirker (korps). Vi har identifisert mange behov, og vi kommer til å fortsette å identifisere behov og forsøke å gjøre noe med dem – enten med innsamlede midler, tilskudd eller gjennom nye avtaler med det offentlige.

Midt i dette arbeidet har vi også klare meninger og oppfordringer til norske politikere, om hvordan vi kan jobbe sammen for et enda bedre samfunn – spesielt for de utsatte som trenger det aller mest. Vi har her valgt å løfte budskap knyttet til de stemmene vi møter og våre ansatte ute i felten. Det er deres ord og observasjoner som er grunnlaget for de oppfordringer som du leser her. Hvor trykker skoen akkurat nå? Det vil vi forsøke å gi noe av svaret på her.

*Territorialleder
Knud David Welander*

*Sosialsjef
Wenche W. Midjord*

*Programsjef
Ann Pender*

Forpliktelse til bærekraftsmålene

Frelsesarmeen har forpliktet seg internasjonalt til å jobbe sammen med alle FN-landene om å skape en bedre verden.

Den 24. september 2015 ble statsledere fra 193 FN-land enige om 17 bærekraftige mål for en bedre verden. Til grunn ligger et ønske om å fullstendig utrydde ekstrem fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene – innen 2030.

Frelsesarmeen var faktisk en del av sivilsamfunnets stemme i utviklingen av bærekraftsmålene. Det var derfor naturlig at Frelsesarmeen internasjonalt forpliktet seg til å jobbe etter bærekraftsmålene da de var ferdige. The Salvation Army International Social Justice Commission (ISJC), som holder til i nærheten av FN-bygningen i New York, koordinerer innsatsen vår globalt.

Verdens mål om å utrydde fattigdom, bekjempe ulikhet og stoppe klimaendringene innen 2030 er på ingen måte noe nytt for Frelsesarmeen. «Creating heaven on earth is our business», sa William Booth, grunnleggeren vår. I over 130 år har vi derfor jobbet for å utrydde fattigdom og sult, og kjempet for anstendig arbeid og mindre ulikheter blant folk.

Vi arbeider i dag i 134 land verden over, som gir oss en unik posisjon med tanke på å fange opp lokale utfordringer og behov, og til å nå ut til de som trenger det mest og gjøre noe med behovene.

Vi har satt oss to klare forpliktelser: Å arbeide ut fra kunnskap om hva som fungerer, og bruke vår stemme til å fortelle om/utfordre andre til å bli med oss i dette viktige arbeidet.

Vi er tett på lokalsamfunn verden over, og vil fortsette å bringe stemmer fra grasrota inn i globale beslutningsprosesser. På bakkeplan arbeider vi for oppnåelse av bærekraftsmålene – blant annet gjennom arbeid som springer ut fra 14 703 lokale korps (nærmiljøkirker), 2 879 skoler/barnehager, 156 sykehus/helseklinikker og en rekke mobile helseklinikker.

Alle våre internasjonale finansierte prosjekter er kategorisert i henhold til bærekraftsmålene, og dette arbeides det også med nasjonalt. Vårt forslag til politikere er at alle offentlige anbud, tilskudd og prosjekter har en vektning av bærekraftsmål.

Forpliktelse til bærekraftsmålene

Lavinntektsfamilier

I dag bor 11,3 prosent av barn i Norge i en familie med vedvarende lavinntekt, noe som utgjør om lag 110 700 barn.¹ De mest utsatte familiene har sammensatte levekårsutfordringer som henger sammen med bosituasjon, svak tilknytning til arbeidslivet, uhelse, rus eller manglende nettverk/støttepersoner.

Mange foreldre i lavinntektsfamilier står langt unna fast arbeid, og har ofte en ustabil tilknytning til arbeidslivet, hvor man over lengre tid må benytte seg av NAVs ulike støtteordninger. Dette påvirker familiens økonomi og er en kilde til familiestress og psykisk uhelse. Vi vet at håp er en unik og viktig forandringsagent, og Frelsesarmeen ser det som en viktig del av sin rolle å tenne håp for forandring ved å synliggjøre gjennom vårt arbeid, at ingen skal måtte stå i en fastlåst livssituasjon helt alene.

Vi formes alle av miljøet vi vokser opp i, og fordi barn og unge er vårt samfunns viktigste framtidskapital, ønsker vi å peke på noen mulige strukturelle endringer og tiltak som kan bidra til økt sosial mobilitet og bryting av fattigdomssirkelen.

UTFORDRINGER VI SER:

- Frelsesarmeen er svært bekymret for utviklingen vi ser hos barnefamilier som sliter med vedvarende lavinntekt og andre levekårsutfordringer. Vi møter mange familier som befinner seg i en fastlåst livssituasjon, og hvor familiens utfordringer virker direkte inn på barns levekår og livskvalitet. Det er alvorlig at så mange fortsatt har økonomiske problemer, og det er brutalt å se hvordan det rammer barn. Vi møter foreldre som hopper over måltider eller legger seg sultne, så barna skal få nok mat. Ofte er det sammensatte utfordringer som fører til utilstrekkelige levestandarder, og kan være knyttet til for eksempel helse, økonomi eller bolig. Det mangler kraftfulle tiltak som bidrar til at familiene har en levestandard som er nødvendig og forsvarlig for både barn og voksne.

FORSLAG TIL TILTAK:

- En ny bestemmelse om barns beste i sosialtjenesteloven. Å styrke dette barneperspektivet bidrar til at vi får mer helhetlige og levekårsbevisste vurderinger inn mot familiens selvhjelpenhet, og dermed mulighet for å lykkes bedre med «arbeidslinja». Statsforvalter må ha barnas perspektiv høyt, og sørge for at brukergruppens erfaringer samles inn og tas på alvor.
- Det haster å få på plass nye vurderinger som sikrer at de statlige veiledende satsene for sosialhjelp blir basert på et faglig oppdatert grunnlag som sikrer gode levekår for familier og barn. SIFO-rapport 5-2024, «Utredning av kunnskapsgrunnlaget for sosialhjelpssatser», må følges opp og implementeres.²

UTFORDRINGER VI SER:

- Det er klare sammenhenger mellom lavinntekt og dårlige boforhold for barnefamilier i Norge. Kommunal bolig er et gode som svært få får nyte godt av. Familier som oppsøker NAV for hjelp, får ofte beskjed om å finne leilighet selv i det private markedet og levere leiekontrakt til NAV. Men vi ser at lavinntektsfamilier ofte havner nederst på lista hos utleiery. Vi møter mange lavinntektsfamilier som opplever å gå på visning etter visning, og som blir valgt bort til fordel for andre med en mer stabil inntekt/livssituasjon. Resultatet er at svært mange ender opp med å bo i de aller dårligste leilighetene i markedet – ofte altfor trangt og med en standard som er totalt uakseptabel for de fleste av oss, og i bomiljø som kan være preget av rus og kriminalitet. Familier med utenlandsk bakgrunn har ekstra utfordringer knyttet til språk og manglende nettverk.
- Rettigheter til hjelp med å finne bolig, bør for noen kunne bety rett til bolig. NAV har en plikt til å medvirke til å fremskaffe boliger for de som ikke kan klare dette selv, men denne plikten gir ingen garanti om bolig. Regelverket er utydelig, og fører til at familier ikke får den hjelpen de trenger for å få en god nok bosituasjon.
- Utfordringer med bolig medfører stress, søvnløse netter og bekymringer hos foreldre som også går ut over barna. Å søke jobb eller håndtere helseutfordringer oppi dette blir nærmest umulig. En trygg og varig bosituasjon må på plass først, og er et viktig premiss for stabilitet og for at foreldre skal kunne være i stand til å ta tak i andre utfordringer, og gi sine barn trygge og stabile oppvekstvilkår.
- Mange lavinntektsfamilier får ikke startlån, fordi de ikke kan innfri kravet om å ha fast inntekt/være varig ufør.
- De øvre grensene for boutgifter som det beregnes bostøtte ut ifra, samsvarer ikke med prisnivået i storbyer som i Oslo.
- Vi ser mange familier som ikke har god nok informasjon om sine rettigheter med tanke på standard eller oppsigelser. Mange vet ikke hvem de skal kontakte for å få hjelp, og lever med vedvarende stress og blir værende i de dårlige leilighetene. Leiemarkedet blir derfor et utrygt marked hvor useriøse utleiery lett kan utnytte sårbare familier som er i desperat jakt etter bolig. Vi ser boliger med mugg, veggedyr, fukt, råte, trekk, manglende rømningsvei, manglende/ikke-tilfredsstillende kjøkken og uhygieniske forhold ved innflytting (sprøytespisser, søppel og lignende). Vi ser mange tilfeller av aktører på utleiemarkedet som tilbyr uegnede boenheter, men som dekkes via sosialhjelp fra NAV. Blant de kommunale boligene kan vi også oppleve dårlig kvalitet.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Vanskeligstilte familier bør ha en lovfestet rett til offentlig bistand for å finne en varig bolig av en viss kvalitet.
- Medvirkningsplikten NAV skal yte må spesifiseres (sosialtjenesteloven § 15, om bolig til vanskeligstilte), slik at man får en mer lik saksbehandling i hver kommune. I tillegg tror vi at det er et generelt behov for et klarere regelverk og tydeliggjøring av kommunens ansvar, for å kunne sikre at de som har behov får nødvendig bistand til å skaffe seg og beholde egnet bolig.
- Mer og bedre koordinering av tjenester inn mot lavinntektsfamilier via egne koordinatroroller, hvor det offentlige i større grad samarbeider med ideelle aktører. Dette vil kunne gi et hjelpeapparat som tilbyr enda større bredde i hjelpen som gis opp mot ulike utfordringer samtidig (som helse- og økonomiske utfordringer). Vi mener at et fleksibelt tilbud som ivaretar menneskers helhetlige situasjon, er eneste bærekraftige måten å hjelpe familier inn i en mer stabil tilværelse.
- Mer forutsigbar bostøtteordning, hvor det månedlige bostøttebeløpet fastsettes for et halvt år om gangen. Nivået på botilskudd gjennom bostøtteordningen må økes for å gjenspeile dagens leiemarked i den aktuelle kommunen det søkes om bostøtte.
- Flere nye kommunale boliger må inn i lokale utviklingsplaner der barnefamilier får mulighet til å bo over lengre tid.
- Husleietvistutvalget er nå gjort nasjonalt som et landsdekkende tilbud, men de tilbyr en byråkratisk form for hjelp som vi ser er lite tilgjengelig for vår brukergruppe. Det trengs en uavhengig klageinstans som er lett å få kontakt med ved dårlige leieforhold, og som gir hjelp til å sikre leietakernes rettigheter.
- En tilsynsordning/bedre kontroll av utleieleiligheter, med utvikling av en minimumsstandard for utleieboliger. Dette burde ha vært på plass spesielt for leiligheter som finansieres via NAV. En ytterligere vei å gå, kan være å fastsette en generell minimumsstandard og krav til innhold i gyldige husleiekontrakter.
- Grundigere kartlegging av leiemarkedet og tiltak mot diskriminering av barnefamilier med NAV-garanti i utleiemarkedet.
- Vi ønsker et samarbeid med kommunene der Frelsesarmeen og andre ikke-kommersielle aktører kan leie ut boliger med et fornuftig prisnivå med langtidskontrakter. Det bør også i større grad tas i bruk andre løsninger som «Leie-til-eie», «Eie først», og andre boligkjøps-konsepter, for å hjelpe flere inn på boligmarkedet, og for å sikre stabile situasjoner.

UTFORDRINGER VI SER:

- Vi møter mange lavinntektsfamilier som er uten nettverk, og som har flere utfordringer samtidig som gir fastlåste livssituasjoner. Mange har behov for besøk i hjemmet, noen å snakke med og få råd/veiledning. Ekstra utfordrende er det dersom man har språkutfordringer eller er ny i landet.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det trengs egne «familiekoordinatorer» i det offentlige hjelpeapparatet, som arbeider langsiktig med familier som har et hjelpebehov, som avdekker behov både individuelt og samlet, og som sørger for rett hjelp til rett tid. Hjelpeapparatet må være fleksibelt nok til å raskt kunne tilpasse familiens behov til enhver tid, uten å måtte vente på vedtak som krever lange prosesser. Hjelpen som gis må ikke avbrytes for tidlig.
- Økt samarbeid mellom det offentlige og ideelle, for å kunne bidra til økt bredde i hjelpen som tilbys. Ideelle aktører bør ha større etablert kontakt med NAV og offentlige instanser som helsestasjoner, for å bidra til nødvendig støtte og veiledning til familier allerede fra når barnet er i magen. Forskning viser positive effekter av slike tiltak, og internasjonal forskning indikerer også at slik hjelp gir en samfunnsøkonomisk gevinst.³

HELHETLIG HJELP TIL FAMILIER: Vi etterlyser større levekårsbevissthet i tiltak som skal få folk ut i arbeid. Vårt veiledningsprogram «Med håp i bagasjen» kartlegger deltakerne, gir veiledning og utarbeider handlingsplaner med tydelige mål. Oppfølgingen gis av en profesjonell jobbveileder (Fretex Jobb) og en sosialveileder, som ser mennesket i en helhet og utarbeider mål knyttet til enkeltindividet og hele familien. Vi ser at det å ta tak i alle utfordringer familien står i, er den mest bærekraftige metoden for å endre egen livssituasjon.

UTFORDRINGER VI SER:

- I den siste tiden har kostnadsnivået i Norge økt betraktelig. Frelsesarmeen har opplevd en markant økning i antall familier som oppsøker våre matutdelinger. På oppdrag fra Frelsesarmeen har Fafo undersøkt matutdelingene våre. Deres rapport «Veldedighet i velferdsstaten» (2023) inneholder mye kunnskap om barnefamilier som lever i fattigdom. Den viser blant annet at halvparten av husstandene i våre matkøer er barnefamilier. De fleste har barn i førskole- og grunnskolealder.⁴
- Vi ser eksempler på mennesker som står i situasjoner hvor de har fått varsel om utkastelse av leieboligen, at regningene har hopet seg opp, noen har brukt kreditt eller private lån som «puster dem i nakken». Vi ser mennesker som har for lave, eller ustabilitet i kontantytelser, som gjør det vanskelig å planlegge økonomien. Noen foreldre har ikke anledning til å delta på skole eller være i en jobb fordi de må passe sine barn. Andre er aleneforsørgere og har utfordringer med å jobbe i turnus. Noen har samtidig utfordringer med fysisk eller psykisk helse. Dette er særdeles tyngende problematikk å ha hengende over seg når man skal samtidig ivareta familiemedlemmers behov, mestre hverdagen og motivere seg selv til å søke jobber.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Kontantytelser til lavinntektsfamilier må økes, forenkles og bli mer forutsigbart.
- En betydelig økning i barnetrygden.
- Mer forutsigbar bostøtteordning, hvor det månedlige bostøttebeløpet fastsettes for et halvt år om gangen.
- Satsene for ulike trygdeytelser må økes til et anstendig nivå og indeksreguleres årlig.
- Det offentlige hjelpeapparatet må i større grad kartlegge familiens behov, og samarbeide med ideelle og frivillige aktører, for å kunne gi rett hjelp til rett tid – og hvor hjelpen ikke avbrytes for tidlig. I dette arbeidet trengs det økt satsing på tilbud som individuelt støtter foreldre med karriereveiledning og jobbsøking. Slike tilbud må ses i sammenheng med øvrige utfordringer som deltakeren og familien står i, slik at man arbeider helhetlig med familiene. Her har Frelsesarmeen høstet mye erfaring gjennom veiledningsprogrammet «Med håp i bagasjen», som ser mennesker og deres familier i en helhet, og som gir skreddersydd hjelp på veien til et selvstendig liv.

FAKTA OM FAFO-RAPPORTEN «VELDEDIGHET I VELFERDSSTATEN» (2023:09)

På oppdrag fra Frelsesarmeen fulgte forskere ved Fafo Frelsesarmeens tilbud om matutlevering i Oslo, Drammen og Sarpsborg.

De som deler ut mat ble intervjuet, det samme er personer som har mottatt matposer.

Rapporten viser blant annet:

- Over halvparten av gjestene oppgir at de bor sammen med barn. 85 prosent av disse bor med barn i førskole- og/eller grunnskolealder.
- Nær to tredeler av de som mottar mathjelp er kvinner.
- En tredel av gjestene bor alene (32 prosent).
- Ni prosent av gjestene oppgir at de har en relasjon til arbeidslivet. Kun to personer oppgir de er heltidsarbeidende.
- En stor andel av gjestene (84 prosent) mottar en eller flere ytelser fra NAV. Blant dem som mottar ytelsene finner vi at 42 prosent mottar en varig trygdeytelse (32 prosent er uføretrygdete, mens 10 prosent er alderspensjonister). 13 prosent mottar en tidsbegrenset ytelse (8 prosent mottar AAP, 3 prosent introduksjonsstønad og 2 prosent kvalifiseringsstønad). 41 prosent mottar sosialhjelp, og mange av disse i kombinasjon med en av de andre ytelsene. I tillegg mottar 29 prosent bostøtte.
- 2/3-deler av de registrerte gjestene er født i et annet land enn Norge. Den største gruppen har asiatisk bakgrunn.
- 28 prosent har oppsøkt matutdeling for første gang.

UTFORDRINGER VI SER:

- Vi ser mange barn i levekårsutsatte familier som ikke har mulighet til å delta i organiserte fritidsaktiviteter. Vi møter mange foreldre som forteller at de ikke har penger til dette, og at de også har sluttet å kjøpe klær og utstyr som barna trenger i det daglige. Vi ser også av de nasjonale Ungdata-undersøkelsene at deltakelse i organiserte fritidsaktiviteter har vært fallende i flere år.⁵
- Vi ser ytterligere barrierer for deltakelse som henger sammen med foreldrenes fysiske eller psykiske uhelse, manglende nettverk, transportmuligheter, språk eller for liten kunnskap om fritidsarenaen.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Alle kommuner bør ha en frivillighets- og/eller fritidskoordinator. Det er behov for en skreddersydd oppfølging for å overvinne alle de ulike barrierene for deltakelse i organisert aktivitet. Arbeidet må kjennetegnes av foreldreinvolvering og helhetlig oppfølging for at barnas deltakelse skal starte tidlig nok. Frelsesarmeens prosjekt «ALLEMED – Inn i aktivitet» viser at egen «fritidskoordinator» er en uvurderlig lokal brobygger, som skreddersyr oppfølging og støtte tilpasset familienes barrierer, og bidrar til samordnet innsats hos ulike relevante lokale aktører.⁶
- Fritidsarenaen må i større grad legge skape inkluderende fritidsaktiviteter, og arbeide for at unge med ulike funksjonsnedsettelse skal kunne delta i kultur- og fritidsaktiviteter.⁷
- Styrket satsning på realisering av Fritidserklæringen og målet om at alle barn skal kunne delta aktivt på fritidsarenaer.

Barne- og familievern

Frelsesarmeen tror det skapes gode verdier når mennesker føler seg sett og hørt, og når man blir gitt mulighet til å mestre. Vi møter mange barn, unge og familier gjennom barne- og familievernarbeidet vårt, og det er spesielt tre temaer vi ønsker å sette søkelyset på: Rett hjelp til rett tid, markedenkning er lite egnet i barnevernet, foreldreveiledning og nettverk.

UTFORDRINGER VI SER:

- God dokumentasjon er bra, men dette må ikke gå på bekostning av dialogen og den muntlige refleksjonen i arbeidet med/rundt barnet/familiene. Vi ser økt byråkratisering innenfor barne- og familievern. Det er stadig høyere krav til mer og skriftlig dokumentasjon.
- Det tar lang tid fra det meldes et behov til riktig tiltak er på plass. Vi ser dette både i forhold til institusjon og spesialisert fosterhjem – men også i forhold til ettervern.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det bør i større grad satses mer på løsningsfokusert dialog tidlig i forløpet av hjelpetiltakene. Dette for å sikre en bredere forståelse gjennom samtale enn ved skriftlig kommunikasjon.
- Vi mener at kvaliteten i barnevernet i større grad bør vektlegge at barn/ungdom og familier skal bli den beste utgaven av seg selv – ut fra egne forutsetninger og i et mestringsperspektiv. Vi skal beskrive utfordringsbildet på en tydelig måte som sikrer riktig hjelp, men samtidig med stort fokus på ressursperspektivet som vil styrke enkeltmennesket og familiene til å håndtere eget liv og hverdag, på tross av oppvekst og tidligere erfaringer i livet.
- Barn er i behov av rett hjelp til rett tid. Det bør derfor arbeides med å øke tilgangen til fosterhjem i hele landet. Bedre rammebetingelser for fosterhjem bør på plass. Bedre betingelser for fosterhjem vil også bidra til at flere kan ønske å bli fosterforeldre.
- Barn har rett til psykisk helsehjelp med barnets behov i sentrum, disse rettighetene må styrkes i enda større grad slik at barn får raskere og bedre tilgang til den hjelpen de trenger fra de med best kompetanse.

TEMA: MARKEDSTENKNING ER LITE EGNET I BARNEVERNET

UTFORDRINGER VI SER:

- Økonomi kan være førende når det gjelder plassering av barn. Barn kan bli plassert der hvor det er ledig plass, og dette kan bety at barnet blir flyttet langt bort fra familie, skole og venner. Dette bryter med nærhetsprinsippet som er en rettighet i barnevernsloven. En annen utfordring er beboersammensetningen, hvor noen barn har sterke smerteuttrykk som kan få uheldig konsekvenser for de andre barna som bor på avdelingen.
- Det finnes barn som venter unødig lenge på plassering i fosterhjem, selv om det finnes ledige hjem.

FORSLAG TIL TILTAK:

- I forbindelse med barnevernsreformen og overføring av barnevernsansvar fra stat til kommune, er det viktig å sikre at kommuner har økonomi og kompetanse til å kunne ta ansvaret.
- Det er behov for at de kommunale tilbudene styrkes/utvides, slik at barn kan få tilbud i sin region/kommune. Dette vil også i større grad sikre barnevernstjenesten i omsorgskommunen et tett og godt oppfølgingsansvar som inkluderer familie, nettverk og miljø.
- Det trengs at man i større grad vektlegger gode tiltakskjeder i sårbare overganger i barns liv. Gode, smidige og fleksible overganger er nødvendig når behov endrer seg.
- Det er store behov for en økt satsing på ettervern for barn som flytter ut fra fosterhjem og institusjonsopphold når de fyller 18 år.

UTFORDRINGER VI SER:

- Familier som lever med alvorlig og/eller vedvarende stress har ikke god nok tilgang på tilbud som sørger for ekstra støttespillere eller avlastning i en krevende fase av livet. En krevende situasjon kan være snakk om at forelder/barn er kronisk syke, en alenemor som er mamma for første gang og er usikker i foreldrerollen (det trengs mer enn standard oppfølging fra helsestasjon), eller en familie som opplever en traumatisk hendelse. Uten nær familie eller et nettverk, blir behovet for støttespillere enormt.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det trengs egne «familiekoordinatorer» i det offentlige hjelpeapparatet, som arbeider langsiktig med familier som har et hjelpebehov, som avdekker behov både individuelt og samlet, og som sørger for rett hjelp til rett tid. Hjelpeapparatet må være fleksibelt nok til å raskt kunne tilpasse familiens behov til enhver tid, uten å måtte vente på vedtak som krever lange prosesser. Hjelpen som gis må ikke avbrytes for tidlig.
- Økt samarbeid mellom det offentlige og ideelle, for å kunne bidra til økt bredde i hjelpen som tilbys. Ideelle aktører bør ha større etablert kontakt med NAV og offentlige instanser som helsestasjoner, for å bidra til nødvendig støtte og veiledning til familier allerede fra når barnet er i magen. Forskning viser positive effekter av slike tiltak, og internasjonal forskning indikerer også at slik hjelp gir en samfunnsøkonomisk gevinst.⁸

Barnehager

Barn gjennomgår ulike faser i barnehagealder, hvor hjernen utvikler seg raskt. Det åpner seg ulike «læringsvinduer» i disse fasene, før barnet begynner på skolen. Mye indikerer at sen barnehagestart eller ingen barnehagedeltakelse hindrer sosial mobilitet. Barnehagedeltakelse er et viktig bidrag for å utjevne sosiale ulikheter.

Hele 99 200 unge under 30 år befinner seg utenfor arbeid, utdanning og arbeidsrettede tiltak (2022).⁹ Forskning viser at årsakene til frafall starter tidlig, så tidlig som i barnehagealder.¹⁰

UTFORDRINGER VI SER:

- I levekårsutsatte områder er andelen barn med særskilte behov betydelig høyere sammenlignet med andre områder.¹⁰ Dette medfører et stort behov for spesialpedagogisk hjelp, ekstra tilrettelegging og språkstøtte. Samtidig erfarer vi en foreldregruppe med økende behov for veiledning, støtte og hjelp i foreldrerollen. Jo flere barn som trenger ekstra støtte og hjelp, jo flere foreldre har også behov for ekstra støtte og hjelp.
- Det er en utfordring når ressursene for spesialpedagogiske vedtak ikke strekker til, det skyldes både budsjett og tilgang til kvalifisert personell.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det er sårbart å ta pedagogene for mye ut av arbeidet med barna for å delta på møter og samtaler for oppfølging av familier. Vi mener derfor at det trengs en egen fagkompetanse og økt kapasitet i barnehager i levekårsutsatte områder. I Frelsesarmeens barnehage Teisen-toppen i Alna bydel har vi opprettet et pilotprosjekt og engasjert en familiekonsulent, som tilbyr oppfølging over tid til foreldre («Teisenmodellen»). Familiekonsulenten bidrar med sosialfaglig kompetanse til barnehagepersonalet, veileder foreldre, fanger opp deres behov, og henviser til andre relevante tilbud og tjenester som finnes i offentlig eller ideell regi. Gode relasjoner som har blitt bygget over tid mellom familiekonsulenten og foreldre gjør det enklere å be om hjelp, og foreldre får tilgang på raskere og skreddersydd hjelp. Vi ser at denne type tidlig innsats som støtter foreldre i deres foreldrerolle er helt essensielt for å styrke familiene og deres barns utvikling.¹¹ Vi etterlyser økt satsing på tilbud som Teisenmodellen i levekårsutsatte områder.
- Barn med vedtakstimer bør være dobbelttellende på samme måte som barn under tre år teller som to. Dette gjelder spesielt i områder hvor det finnes mange barn med vedtakstimer, og er viktig for å ruste barnehagene til å kunne ivareta alle barns behov på en god og forsvarlig måte.

TEMA: KOMPETANSEMANGFOLD OG STABILITET

UTFORDRINGER VI SER:

- Barnehagene har i dag et for strengt lovverk, som fører til at kun barnehagelærere kan regnes som pedagoger. Andre pedagoger, som barnevernspedagog eller spesialpedagog, må ha ytterligere 60 studiepoeng med videreutdanning i barnehagepedagogikk for kunne regnes som pedagog i barnehagesammenheng (Barnehageloven § 18). Dette hindrer kompetansemangfold i barnehagene.
- Svært mange barnehager må årlig søke om dispensasjon for faglig relevante stillinger, noe som fører til ustabil personalgruppe og som igjen påvirker barns trygghet (de samme voksne over tid). Dette er spesielt utfordrende i levekårsutsatte områder hvor barn har språkutfordringer/ starter sent i barnehagen.¹² Disse barna har behov for ekstra oppfølging og veiledning.

TEMA: KOMPETANSEMANGFOLD OG STABILITET

FORSLAG TIL TILTAK:

- Barnehager må kunne øke kompetansemangfoldet ved å ha anledning til å ansette fagpersonell (for eksempel spesialpedagoger eller barnevernspedagoger) ut fra behov. Dette for å styrke den faglige bredden, og for å sikre at barnehagepersonell ikke må strekke seg over evne i arbeidet med å dekke både det allmennpedagogiske arbeidet og det spesialpedagogiske arbeidet.
- Kommuner må ha nok midler og ressurser til spesialpedagogisk arbeid: For å sikre barns behov for oppfølging trenger kommunene/bydelene øremerkede midler og et mer fleksibelt handlingsrom til å kunne ansette mange nok støttepedagoger etter behov.

TEMA: GRATIS BARNEHAGEPLASS

UTFORDRINGER VI SER:

- Vi erfarer at det finnes lavinntektsfamilier som ikke har råd til å betale barnehageplassen, selv om den er subsidiert og man benytter seg av gratis kjernetid. Utfordringen ligger i at de fleste betaler uansett en månedlig egenandel, noe som er utfordrende i seg selv når man har trang økonomi. I tillegg kommer kostpenger, det finnes nemlig ikke moderasjon på kostpengene.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Gratis kjernetid betyr ikke gratis barnehage, dette må endres slik at levekårsutsatte kan i praksis få tilbud om gratis heltidsplass for barna sine.

Skoletilbud for barn i mottak

Frelsesarmeen driver flere mottak for flyktninger, både akutt- og ordinært mottak. Vi møter barn og familier som har ulik status, som venter på å få innvilget sin individuelle søknad om å få beskyttelse i Norge, eller som automatisk går inn under en gruppevurdering og kan få kollektiv beskyttelse.

Vi ser at foreldre er svært opptatt av at barna skal komme i gang med en så normal hverdag som mulig under omstendighetene, og her er utdanningstilbud sentralt. Retten til skole gjelder så lenge det er sannsynlig at barnet skal oppholde seg i Norge i mer enn tre måneder.

TEMA: SKOLETILBUD

UTFORDRINGER VI SER:

- Når det gjelder transittplasser i akuttmottak får ikke barn noe som helst skoletilbud før de

kommer i ordinære mottak. Botiden for disse skal i utgangspunktet være kort (3-4 uker), men vi ser at i realiteten varierer dette hvor botiden kan strekke seg ut over flere måneder. Det er for lenge – her etterlyser vi et bedre system.

- Mange barn blir boende i mottak en god stund, i perioder på flere måneder eller år. Disse barna bør få gå på skole uavhengig om hva slags type mottak du bor i eller hvor i landet du kommer. I de fleste ordinære mottak får barn rask tilgang på skole, men dette gjelder ikke akuttmottakene. Vi ser også tilfeller hvor kommuner ikke er godt nok rustet til å ta imot alle barn, det handler ofte om mangel på kompetanse og ressurser – det finnes ikke nok folk å ansette. Dette fører til at mange barn blir gående altfor lenge før de kommer i gang med skole.
- Spesielt utsatt er barn med særskilte behov, som trenger individuelt tilpasset undervisnings-tilbud. Dette kommer ikke på plass før man har blitt bosatt i en kommune – og enkelte ganger heller ikke da på grunn av at kommunen sliter med å få tak i de ressursene de trenger. Dette mener vi er svært bekymringsverdig.
- Ungdommer i alderen 16-18 år som bor i mottak er enda mer utsatt; her mangler tilbud totalt. Det er ikke noe tilbud om videregående skole før de blir bosatt i en kommune. I noen tilfeller kan ungdommer bli boende i mange måneder på mottak. Vi ser fortvilte ungdommer, og flere uttrykker stor bekymring over å «henge etter» i skolesammenheng. Barnekonvensjonen, som slår fast at alle barn har rett til å gå på skole, blir ikke godt nok sikret for disse ungdommene.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Vår erfaring er at barn blir boende lenge på mottak – dette krever at barns rettigheter i mottak må styrkes.
- Barn i grunnskolealder i akuttmottak bør ha et fullverdig tilbud på lik linje med alle barn i Norge – uavhengig av status. Det trengs midler og flere målrettede tiltak som sørger for et høyere minimumskrav til skolegang for disse barna.
- Ungdom over grunnskolealder i mottak må få et bedre tilbud om opplæring og videregående skolegang. Det er fylkeskommunen som har ansvar for undervisningstilbud for ungdom, her må det politisk legges til rette for bedre vilkår og rammer slik at fylkeskommunene kan tilby gode utdanningstilbud for ungdom på mottak.
- Barn med særskilte behov i mottak bør være høyt prioritert med tanke på bosetting og tilrettelegging. Her må responstiden være rask, slik at barn med spesielle behov raskest mulig plasseres i en kommune som kan tilby et fullverdig tilbud for barnet og familien.
- Kommunene trenger å bli bedre rustet og i stand til å kunne ta imot flyktninger, det trengs en økning av øremerkede midler. Vi ser at det er spesielt mangel på nøkkelressurser og kompetanse innenfor helse, utdanning og språk.

Rusomsorg

Frelsesarmeens rusomsorg skal vise omsorg for hele mennesket. Med dette så mener vi at mennesket er en helhet med fysiske, psykiske, åndelige og sosiale behov. Vi tror at alle mennesker er skapt av Gud, og har derfor ukrenkelig og lik verdi. Alle mennesker trenger å bli sett som den de er. Noen av de vi møter får vi lov å følge hele veien fra de er i aktiv rus til de lever rusfrie liv i full jobb, med egen bolig, familier og venner. Andre vi møter får liv med mindre rus i våre tiltak, eller omsorg akkurat der hvor de er i sitt liv.

Vi har solid erfaring og kompetanse til å se hvor skoen trykker innenfor rusfeltet, og det spesielt fire temaer vi ønsker å sette søkelyset på.

UTFORDRINGER VI SER:

- Det er ofte få tilgjengelige og tilrettelagte kommunale boliger, og ventelistene kan være lange. I mange tilfeller er boligene plassert i belastede miljøer. Det er for lite søkelys på bomiljø-tjenester og oppfølging av mennesker som bor i kommunale boliger og kommunale bygårder.
- På grunn av mangel på kommunale boliger, må mange etableres i det private boligmarkedet. Vi ser her store utfordringer med manglende referanser, og at utleiery sjelden godtar depositums-garanti fra Nav, og velger heller å leie ut til andre med en mer stabil livs-/arbeidssituasjon.
- Mange har uoversiktlig økonomi med midlertidig inntekt og mye gjeld. Dermed blir det vanskelig å få innvilget boliglån/startlån, som fortrinnsvis innvilges til de med fast inntekt og kontroll på egen gjeld.
- Inntektsgrensen for statlig bostøtte er senket (2017) slik at flere enn før får avslag, og blir avhengig av supplerende sosialstønad for å kunne betale husleie. Dette gjelder særlig de med minstepensjon/trygd. I tillegg er kommunal bostøtte forbeholdt de med kommunal bolig.
- Ikke alle ønsker eller kan bo selvstendig av ulike årsaker som ensomhet, frykt, rusbruk og kognitive eller helsemessige utfordringer. Det mangler gode tilrettelagte tilbud som bofellesskap og samlokaliserte boliger, samt boliger med tettere oppfølging.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det trengs flere differensierte boligtiltak som er individuelt rettet for mennesker med rusutfordringer/nylig løslatte, som institusjon, samlokasjon av boliger med base (både med og uten døgn) og overgangsboliger.
- Overgang fra institusjon til egen bolig er en meget sårbar periode for mange. Det trengs et mer dynamisk oppfølgingstilbud etter behov, som ikke avbryter hjelpen for tidlig. Det er behov for egne koordinatorroller som gir tett individuell oppfølging over tid som sikrer gode overganger, brukervedvirkning og som gir skreddersydd hjelp til å kunne leve et selvstendig liv i egen bolig. Her bør det offentlige samarbeide i større grad med ideelle, som tilbyr et bredt aktivitets- og hjelpetilbud rettet mot ulike målgrupper og behov.
- Flere botiltak for kvinner med rusutfordringer. Mange opplever psykisk vold, overgrep og kontroll. Dagens rusbehandling er lite tilrettelagt for kvinner. Det trengs flere tilpassede tiltak, hvor deres situasjon kan bli bedre ivarettatt enn det vi ser i dag.¹³

UTFORDRINGER VI SER:

- Ettervern er per i dag ikke en lovpålagt tjeneste. Derfor er det risiko for at kommunene nedprioriterer denne typen tiltak når de statlige midlene til rustiltak skal fordeles. Det kan her nevnes BrukerPlan sin årsrapport 2019 som omfatter 22 404 personer over 18 år med rusutfordringer, og viser at nær en tredjedel av disse er i svært lite eller ingen form for meningsfull aktivitet.¹⁴
- Rusbehandling er kostbart, og en fulltids plass innenfor tverrfaglig spesialisert behandling (TSB) kan ha en kostnad på mellom 1-2 millioner kroner. Mange må også gjennom flere rusbehandlingsopphold, og dette kunne i mange tilfeller vært unngått hvis ettervernet hadde fungert bedre.
- Vi ser mange som strever med å få en god struktur i hverdagen. Ensomhet og manglende nettverk, tabu knyttet til rus/kriminalitet og psykisk helse fører til ekskludering i arbeidsliv og i det sosiale liv. Flere har økonomiske utfordringer og gjeld, og føler seg fastlåste i en ond sirkel.
- Nedbygging av sengeplasser i spesialisthelsetjenesten gjør at mange ikke får tilgang til nødvendig behandling. I tillegg er tvangsloven blitt såpass streng, at det fører til at mange ikke får den behandlingen de har behov for, spesielt innenfor psykisk helsevern. Mennesker med sammensatte utfordringer med rus og psykiske utfordringer blir gående for lenge uten å få nødvendig hjelp.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Et godt ettervern innebærer mye mer enn bare bolig. Det må inkludere aktiviteter, arbeid/utdanning, økonomi og nettverk.
- Det må lovfestes at kommunene skal kunne tilby individuelt tilrettelagt ettervern til de som har avsluttet rusbehandling. Planlegging og gjennomføring av denne typen ettervern bør gjøres i samarbeid med frivillige og ideelle aktører, som sitter på viktig kompetanse og erfaring.
- Kommunene må få øremerkede midler til ettervern for å kunne sikre gode aktivitets-, arbeids- og utdanningstilbud. Dette bidrar til at mennesker kan holde seg varig rusfrie.
- Lønnstilskudd/arbeidstilskudd gjennom NAV bør ha lenger varighet enn 3-6 måneder. Det tar lenger tid å få seg arbeid og oppnå et selvstendig liv.
- Det må legges til rette for et mangfold av ulike ettervernaktiviteter. Veien ut av rus er ulik for ulike mennesker – for noen er det sykling, for andre kan det være arbeidstrening, friluftsliv, fotball, fiske eller seiling. Tiltak må bygges på de faktiske behovene, fordi veien ut av rus er ofte brokete og lang, hvor tilbakefall er en del av bildet for mange. Det må finnes tilbud tilpasset de ulike fasene, med arenaer både for de som er i aktiv rus, og for de som er rusfrie. I tillegg må det satses i større grad på tjenester som bygger tillit og brukermedvirkning, i både utforming og evaluering av tiltak. Kommunene bør gjennom tilskuddsmidler også sikre at tiltak de bevilger penger til, driftes etter felles retningslinjer og krav til brukermedvirkning.
- Det er behov for flere arbeidstreningssarenaer i det ordinære arbeidslivet. Kommuner, organisasjoner, ulike tiltak og rusomsorgen har et felles ansvar for å synliggjøre behovet – og gjennom det påvirke innbyggere, næringsliv og bedrifter til å ta et større samfunnsansvar.
- Nedbygging av behandlingstilbud og pakkeforløp er blitt en utfordring, og det fører til opphold i behandling.¹⁵ Det trengs bedre pakkeforløp som sikrer oppfølging gjennom hele behandlingstiden.

UTFORDRINGER VI SER:

- Mennesker med rusutfordringer oppsøker i liten grad helsetjenester. Mange klarer ikke følge opp timer og avtaler, og trenger derfor andre rammer enn andre. Det ordinære tilbudet fanger dårlig opp denne målgruppen. Det er høy terskel for å oppsøke helsehjelp, og dette fører til at behandling kommer i gang altfor sent.
- Det er viktig med god kontakt og samarbeid med fastlege, men mange med rusutfordringer har ikke fastlege og har heller ikke mulighet til selv å kunne klare å opprette kontakt med fastlege.
- Mennesker med ruslidelser har høyere forekomst av somatisk sykdom og lavere funksjonsnivå sammenlignet med den øvrige befolkningen.¹⁶ Det er store utfordringer i Norge når det handler om å følge opp mennesker med samtidig rusavhengighet og somatiske lidelser på gode måter.
- Det er store kunnskapshull med tanke på hvordan bidra til å utvikle et mer tilpasset, tilgjengelig og tilrettelagt somatisk helsetilbud for mennesker med ruslidelser.
- I likhet med resten av befolkningen lever mennesker med ruslidelser lenger enn tidligere, og med flere sykdommer. Behovet for langvarige helsetjenester til denne gruppen vil derfor øke. Pasientgruppen passer ikke inn i ordinære tjenester og systemet er ikke tilpasset pasienten som derfor blir et «produksjonsproblem» i helsevesenet.
- Dagens sykehjem er ikke tilpasset denne målgruppen, som samfunn er vi avhengig av tilbud som Frelsesarmeens Gatehospital i Oslo og Bergen. Dette er de eneste døgntilbudene med sengeplasser som er tilrettelagt for mennesker med rusutfordringer og med store, sammensatte somatiske helseutfordringer. Vi opplever at helsepersonell i det offentlige henvender seg til oss, da pasientene ofte ikke følger opp egen behandling/møter til avtalte timer på sykehus eller hos fastlege. Jo tidligere oppfølging av somatiske plager – jo bedre. Mange utfordringer kan vokse seg større og belaste det offentlige helsesystemet/gi økte samfunnskostnader i enda større grad, dersom helseutfordringer ikke oppdages tidlig nok.
- Kvinner med ruslidelser faller gjerne ut av systemene som innkaller og følger opp celleprøvetaking og andre gynekologiske undersøkelser, vaksiner, prevensjon og andre kvinnerelaterte helseplager som for eksempel overgangsalder. Disse undersøkelsene kan også være svært vanskelige å gjennomføre på grunn av traumer etter vold og overgrep.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det trengs satsing på mer oppsøkende virksomhet. Feltpleie er et viktig tiltak for å skape en trygg arena for å komme i kontakt med og fange opp mennesker med rusutfordringer og som har behov for hjelp.
- Mennesker med rusutfordringer må få bedre tilgang til somatiske helsetjenester, og disse tjenestene må i større grad imøtekomme reelle behov for helsehjelp og substitusjonsbehandling. Det er viktig å vite hvor man kan henvende seg og hva man kan få hjelp til, og mange trenger en «følgesvenn».
- Det trengs dokumentasjon og mer forskning som kan gi oss kunnskap om hvordan tjenestene for denne målgruppen bør utvikles. Somatikk og helse må i større grad inn i boligtiltakene for fremtiden, da målgruppen stadig lever lengre og de somatiske plagene øker i takt med alder og gjerne raskere enn i normalbefolkningen. Et mulig tiltak her kunne vært å igangsette et pilotprosjekt med Omsorg+ innenfor rus og psykisk helse.
- Som samfunn trenger vi tilbud som Gatehospitalene, som gir nødvendig oppfølging og verdig helsebehandling tilpasset målgruppen. Pasientene som ankommer Gatehospitalet møter et personale som har høy fagkompetanse tilpasset målgruppen og deres behov. Pasientene her får et eget pakkeforløp som sikrer en helhetlig behandling og at pasientene får gjennomført planlagt behandling. Her sikres også en sømløs overføring for pasienter som blir utskrevet av rusbehandling, eller som skal inn til rusbehandling – dette bidrar til å redusere tilbakefall. Gatehospitalene er en høyaktuell arena for å frembringe og systematisere kunnskap om praksisen.
- Kvinner med ruslidelser trenger tilgang til helsehjelp som legger til rette for gynekologiske undersøkelser, vaksiner, prevensjon og oppfølging av plager i forbindelse med overgangsalder. Her må helsepersonell ha en bred/god erfaring med rus, traumer og samtidig fagkompetanse til å utføre disse sensitive undersøkelsene i trygge omgivelser.
- Det må i større grad satses på bevisst rekruttering til helse- og sosialfaglige utdanninger, og mulighet til å kunne tilby bærekraftig lønn.

UTFORDRINGER VI SER:

- Mange pårørende opplever samarbeidet med hjelpeapparatet som vanskelig. Det legges ikke godt nok til rette for at pårørende blir møtt og inkludert som en delaktig part, og møtes ofte med en avvisende tone når de tar kontakt, noe som gjerne begrunnes med taushetsplikt. Vi erfarer at mange pårørende sliter seg ut i «kampen mot et lukket hjelpeapparat», som kan føre til at pårørende selv blir syke som følge av belastningene de står i.
- Mange opplever tabu, skam og skyld knyttet til rusavhengighet og psykisk sykdom, og det kan være vanskelig å snakke om for pårørende.
- Mennesker med utfordringer knyttet til rus og/eller psykisk helse kan oppleve mye makt og kontroll fra hjelpeapparatet, og at det er lite tillit til den enkelte. Eksempler kan være tiltak som ikke bygger på brukermedvirkning, at personer ikke har fått presentert sine rettigheter, opplevelse av generalisering og det å ikke bli sett som menneske bak diagnosen/sykdommen.¹⁷
- Mennesker med utfordringer knyttet til rus og/eller psykisk helse er fortsatt en stigmatisert gruppe i samfunnet. Mange opplever ekskludering i arbeidslivet og i det sosiale liv.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Nyere forskning¹⁸ viser at pårørende er en positiv ressurs når de blir inkludert i behandlingen, og vil kunne bidra til mindre risiko for tilbakefall. Det bør være krav om prosedyrer for møte med og involvering av pårørende i alle hjelpetjenestene innenfor rus og psykisk helse. Ansatte må ha kunnskap om taushetsplikt, hva den lukker for og hva den åpner for.
- Kunnskap og holdningsendring i et samfunnsperspektiv er viktig for å bryte tabu, skam og skyld knyttet til rusavhengighet og psykisk sykdom. Alle i hjelpeapparatet må ha kunnskap om rus i et familie- og generasjonsperspektiv, og ha et felles faglig ståsted. Dette kan for eksempel gjøres gjennom at hver kommune har en pårørendekoordinator som kvalitetssikrer og forankrer ny kunnskap presentert blant annet i rusmeldinger og rusreformen.
- Det bør opprettes flere møteplasser for pårørende, hvor de føler seg akseptert og får støtte fra andre som kjenner seg igjen i hvordan de har det.

ADAMSCORP
Freies Aachen
Aachen, Germany
www.adamscorp.com

Frelsesarmeens fengselsarbeid har siden 1920 besøkt innsatte på cella. Vi bistår mennesker under varetekt, straffegjennomføring og i løslatelsesprosessen. Vi har også tilbud om §12-soning og om bistand ved tilbakeføring av utenlandske innsatte til hjemlandet. Det er spesielt tre temaer vi ønsker å sette søkelyset på:

- Kriminalomsorgens arbeid med å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner bør styrkes. Å redusere forekomst av vold i nære relasjoner har vært en satsing for norske myndigheter i flere tiår, men det mangler ambisjoner i offentlige handlingsplaner for hvordan Kriminalomsorgen skal bidra i bekjempelsen av vold. Her kan ideelle organisasjoner bidra i større grad i samarbeid med det offentlige.
- Frelsesarmeens tilbud Elevator er en §12-institusjon med 30 døgnplasser, og tar imot alle domskategorier, både kvinner og menn. Her rustes innsatte for livet etter soning gjennom bo-, arbeids- og sosialtrening. Vi ser at unge innsatte ikke har et godt nok tilbud som sikrer god tilbakeføring. Elevator mottar stadig henvendelser fra ungdomsavdelinger i fengslene. De har få muligheter for å gi ungdommene progresjon og nødvendig oppfølging slik dagens tilbud er.
- Eldrebølgen har nådd fengslene. Det har vært en økning i gjennomsnittsalderen for innsatte i norske fengsler de siste 20 årene. Innsatte eldre over pensjonsalder er en gruppe som er mer sårbare under soning, og på tross av gode politiske intensjoner, statlige rammebetingelser og lovverk – sikres de likevel ikke alltid tilgang til den helse- og sosialfaglige oppfølgingen fra kommunen som de har behov for gjennom soningstiden.

UTFORDRINGER VI SER:

- Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner har vært et satsingsområde for norske myndigheter i flere tiår. Siden år 2000 er det utarbeidet åtte handlingsplaner og opptrappingsplaner angående bekjempelse av vold i nære relasjoner, men planene inneholder få eller ingen ambisjoner som angår hva Kriminalomsorgen kan bidra med.
- Innsatte opplever flere og sammensatte levekårsutfordringer,¹⁹ og med flere levekårsutfordringer øker risikoen for at det forekommer vold i relasjoner.²⁰ Stress og store livsbelastninger, som ofte kan forekomme i løslatelsesfasen, øker også sannsynligheten for at det forekommer vold. Innsatte og nylig løslatte er dermed en gruppe i befolkningen som bør prioriteres i arbeidet med vold i nære relasjoner.
- Arbeidet med vold i Kriminalomsorgen rettes i for stor grad mot innsatte som soner for vold. Det mangler forebyggende arbeid i møte med alle innsatte - uavhengig av dom og domslengde. Forebyggende arbeid bør også innebære å avdekke de innsatte som kan bli utsatt for vold av sine nærmeste, både under soning og etter løslatelse.
- Kriminalomsorgen tilbyr sinnemestringskurs til innsatte med voldsutfordringer. Men kurset vektlegger for ensidig på det «å mestre eget sinne». Dette er relevant for noen personer, men ikke i møte med alle typer vold. Vold er mer enn affektvold. Det mangler intervensjoner rettet mot vold generelt. I tillegg foregår for mye av voldsarbeidet i lukkede fengsler, mens innsatte etterlyser tilbud som arbeider med voldsutfordringer på vei ut av fengsel og etterpå.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Kriminalomsorgen må styrke innsatsen mot vold i nære relasjoner. Det bør utarbeides en egen strategi for arbeid med vold, med spesiell vektlegging av vold i nære relasjoner. Strategien bør gjelde alle nivåer av straffegjennomføringen og alle soningsanstalter.
- Det må gjennomføres et kompetanseløft rundt tema vold i nære relasjoner blant betjenter, ledere og andre ansatte. For å avdekke vold må ansatte ha god fenomenforståelse og handlingskompetanse. Ifølge siste opptrappingsplan «Trygghet for alle»,²¹ er det et mål med kompetanseløft i andre etater, men ikke Kriminalomsorgen.
- Kriminalomsorgens arbeid med voldsforebygging bør rettes mot alle innsatte uavhengig av dom og domslengde. Arbeidet må inkludere forebyggende arbeid som avdekker de innsatte som kan bli utsatt for vold av sine nærmeste under soning/etter løslatelse – dette gjelder både kvinnelige og mannlige innsatte.

- Tilbud om voldsforebyggende kurs og programmer må utvides. Innsatte må ha tilbud om kurs/intervensjoner som er rettet mot ulike typer vold.
- Det mangler nok kunnskap om hvordan avdekke vold i nære relasjoner mellom innsatte og deres nærmeste. Det er behov for forskning/pilotprosjekt som prøver ut nye arbeidsmodeller for å innhente ny og viktig kunnskap. Her vil fengslenes besøksavdelinger kunne være en viktig arena.
- Økt tilskudd til frivillige og ideelle organisasjoner som bidrar i arbeidet med å bekjempe vold i nære relasjoner både før og etter løslatelse. Organisasjonene har en unik rolle i å arbeide med den sårbare tiden etter løslatelse, på dette tidspunktet er vold høyaktuelt.

TEMA: UNGE INNSATTE MELLOM 18-25 ÅR

UTFORDRINGER VI SER:

- Frelsesarmeens Elevator er en §12-institusjon, som mottar stadig henvendelser fra Kriminalomsorgen. De har ingen steder å sende ungdommen videre fra høysikkerhet.²²
- Uten en gradvis tilbakeføring til samfunnet, vil unge domfelte lett kunne havne tilbake til sitt tidligere miljø og kriminelle handlingsmønster. Det er snakk om mange ungdommer årlig – rundt 200 ungdommer under 25 år løslates hvert eneste år fra høysikkerhet uten en plan for hva som skjer videre.²³ Arbeidet med disse unge krever 1-1-oppfølging, her er det store mangler i dagens system.
- Vi ser unge mennesker som får identitetsproblemer når de havner i fengsel og skal tenke på et annet livsløp. Ungdomskriminalitet er svært sammensatt, og ofte kreves det også noe mer enn å skaffe jobb og bolig: Det kreves også arbeid med nettverksbygging.
- Vi ser at de fleste ungdommene ikke har grunnleggende ferdigheter som må til for å kunne leve selvstendig. Mange har vært inn og ut av fengsel eller institusjoner før de kommer til Elevator, og har ikke grunnleggende bo-ferdigheter. Vi erfarer at de i starten av §12-opphold ofte må ha hjelp til bo-trening, hvordan strukturere hverdagen sin tilpasset det samfunnet krever, og få motivasjonshjelp til å komme i gang og møte opp til aktiviteter som er formålstjenlig på veien til et rus- og/eller kriminalitetsfritt liv. Selv om Elevator tar imot mange unge, opplever vi at vi ikke kan møte etterspørselen etter plasser og nødvendig oppfølging slik situasjonen er i dag.

TEMA: UNGE INNSATTE MELLOM 18-25 ÅR

FORSLAG TIL TILTAK:

- De unge domfelte må få en langt bedre oppfølging enn dagens system legger opp til. En innsats her vil gi både medmenneskelige og samfunnsmessige besparelser. Vi må ha på plass et mer effektivt soningssystem som forebygger ny kriminalitet og som gir nødvendig støtte og hjelp til rett tid for ungdommene våre. I praksis krever dette en styrkning av kapasitet på åpen soning og §12- institusjon, spesielt for unge innsatte. Vi ser gjennom vårt arbeid at det å ha jobb, et utdanningsløp og bolig ved løslatelse er i aller høyeste grad kriminalitetsforebyggende. Spesielt når vi ser eksempler på at familier er økonomisk avhengig av ungdommenes kriminelle inntekter. Dette er en tung byrde å bære for unge mennesker.
- §12-institusjon med 1-1-oppfølging for unge mellom 18-25 år. Møteplikt etter endt soning er ikke tilstrekkelig og møter ikke ungdommenes faktiske behov.
- Tilbud om gjenopprettende prosess gjennom Konfliktrådet.
- Vi ser at mange unge trenger hjelp til å gjenopprette/bygge nye nettverk. Det trengs satsing på tilbud som bidrar til dette, som «Mellom oss» (Frelsesarmeens tilbud som tilbyr terapeutiske samtaler til innsatte og nylig løslatte med vekt på å styrke relasjonsferdigheter og bygge positivt nettverk).

TEMA: SENIORER I FENGSEL

UTFORDRINGER VI SER:

- Vi ser at den varslede eldrebølgen også gjør seg gjeldende i norske fengsler, og vi ser eldre innsatte som har behov for særlig tilrettelegging for egen helse. Importmodellen fungerer dessverre ikke alltid i praksis, for eksempel er hjemmesykepleie en tjeneste som mange av de eldre innsatte ikke får – men som de har behov for.
- Vi ser at flere av de eldre innsatte har både fysiske og psykiske utfordringer som må imøtekommes i større grad. Det kan være funksjonsnedsettelse, aldersrelaterte kognitive utfordringer, eller psykiske utfordringer som ensomhet, håpløshet og depresjon.
- Vi ser at ansatte i Kriminalomsorgen blir nødt til å utføre omsorgstjenester som i utgangspunktet er utenfor deres utdanning og kompetanseområde. Vi ser derfor behov for nye omsorgstiltak innen geriatrifeltet i fengslene.
- Vi ser at norske fengsler i dag ikke er tilpasset de eldres behov. Dette gjelder både bygningsmessig standard, men også når det gjelder programvirksomhet og innholdet i soningen.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Bedre og forpliktende avtaler mellom helsetjenestene og Kriminalomsorgen for å sikre bedre tilgang til varierte og nødvendige tjenester som fremmer helse og livskvalitet.
- At Kriminalomsorgen, i samarbeid med kommunale helsetjenester og ideelle organisasjoner, sikrer at informasjon og kunnskap går ut til de innsatte om hvordan de bedre kan takle egne aldersrelaterte utfordringer.
- Det må satses og jobbes mer proaktivt med forebygging av disse helseutfordringene, for eksempel gjennom tilrettelagt trening, ergoterapi og sosiale aktiviteter.
- Flere profesjonelle ideelle/frivillige aktører innen geriatrifeltet må formelt involveres i straffegjennomføringen, for å avlaste fengselsbetjenter fra oppgaver de ikke er utdannet for.
- Vi mener det er behov for tilrettelagt soningsgjennomføring for eldre innsatte. Dette innebærer tilpasset aktivisering, tilrettelegging og helseomsorg. Nye konsepter kan være aktuelt, som en lukket Omsorg+ institusjon for eldre innsatte. I en slik institusjon kan Kriminalomsorgen stå for statisk og dynamisk sikkerhet, mens kommunale tjenester, i samarbeid med ideelle organisasjoner står for omsorg og aktivisering.
- I rapporten «Eldre innsatte i norske fengsler» (2020),²⁴ kommer forskningsgruppa med en del konkrete anbefalinger til Kriminalomsorgen. Alle disse anbefalingene har Frelsesarmeens fengselsarbeid, i samarbeid med Bergen fengsel, implementert gjennom prosjektet CAMEO. CAMEO er et aktivitetssenter for eldre innsatte på avdeling A-øst i Bergen fengsel.
- Eldre innsatte som har behov for palliativ omsorg bør følges særlig opp i livets slutfase. Alle mennesker bør sikres en verdig avskjed, og innsatte må gis mulighet til å bli overført til en lindrende enhet – uavhengig av resterende soningstid og grunnlag for dom.

Arbeid og inkludering

Fretex er Norges største arbeids- og inkluderingsbedrift, og er en viktig del av Frelsesarmeen i Norge. Fretex tilbyr arbeidsavklaring og gir økt kompetanse til personer som av ulike grunner har vanskeligheter med å skaffe seg eller fungere i ordinært arbeid.

Arbeidsinkluderings tiltak er en god investering med lav risiko, og høy avkastning. Beregninger fra Samfunnsøkonomisk analyse viser at en 20-åring som kommer i arbeid fremfor på uføretrygd sparer kommunen, fylkeskommunen og det offentlige opp mot 25 millioner i tapt arbeidsfortjeneste og økt bruk av helsetjenester i løpet av 50 år.²⁵

TEMA: MENNESKER MED NEDSATT ARBEIDSEVNE

UTFORDRINGER VI SER:

- Kompetansen og kapasiteten til arbeidsinkluderingsbedriftene utnyttes ikke godt nok. Årlig gjennomfører arbeidsinkluderingsbedriftene omtrent 40 000 tiltak på oppdrag fra og i samarbeid med NAV. Samtidig er rundt 180 000 personer med nedsatt arbeidsevne registrert i NAV og trenger et tilbud for å komme ut i jobb. De viktigste grunnene til at disse står utenfor arbeidslivet, er muskel- og skjelettlidelser, psykiske lidelser, lese- og skrivevansker eller rusutfordringer. Disse menneskene kan jobbe med rett bistand. Mange kan få nye muligheter i arbeidslivet ved hjelp av Fretex' og andre arbeidsinkluderingsbedrifter, som velger å vektlegge jobbsøkers ønsker, ressursperspektivet og jobbmatch. Innholdet i disse tjenestene er nøkkelen til å lykkes. Med lønnstilskudd vil en ikke kunne få samme resultater. Tjenestene Fretex leverer kan ta lenger tid enn kun lønnstilskudd, men vil likevel være en bedre investering på grunn av de langsiktige resultatene.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det er behov for økt satsing på arbeidsinkludering for å oppnå bærekraftige ansettelser, slik at mennesker med nedsatt arbeidsevne slipper å vente på å komme i tiltak, og at de både får og beholder arbeid. Et avgjørende moment er å gi jobbsøker et kompetanseløft for å beholde arbeid over tid.

UTFORDRINGER VI SER:

- Arbeidsledige med behov for bistand klarer ofte overgangen tilbake til arbeid med den metodikken Fretex og Frelsesarmeen ellers benytter. Like fullt er det et problem at disse har en betydelig høyere risiko for å falle tilbake til ledighet innen ett år. Det er komplekse grunner til det. Vi tror at mye frafall kunne vært unngått.
- Vi opplever at for mange tiltak og initiativ blir begrenset i sin oppfølging når jobbsøker har fått en betalt jobb. De fleste arbeidsmarkedstiltak avsluttes brått, og den forhenværende jobbsøkeren blir overlatt til seg selv.
- Oppstart er bare en del av prosessen, og mange ferske ansatte som har deltatt i arbeidsmarkedstiltak opplever en «kritisk fase» det første halvåret i ny jobb. Læringskurven kan være bratt og uvant, tilrettelegginger og tilpasninger kan reduseres. Det kan oppstå situasjoner som for deltaker er vanskelig å manøvrere i alene, og da kan de ty til tidligere adferdsmønstre som er mindre hensiktsmessige på arbeidsplassen. I slike situasjoner har ikke vedkommende noen som fortsatt støtter og motiverer.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Ta i bruk verktøy som kan være med å styrke formell yrkes- og studiekompetanse, trygge langsiktighet og bærekraft for deltakere.
- Åpne for veiledning og oppfølging også etter ansettelse, eller etter at prosjekt eller tiltak er avsluttet.
- Mulighet for (og en tilsvarende budsjetttramme til) å følge opp avsluttede løp slik at ferske ansatte følges opp 8 til 10 ganger over det første halvåret når de har startet i ny jobb.

Arbeidslivskriminalitet og tvangsarbeid

Arbeidslivskriminalitet (a-krim) har mange uttrykk i Norge. Likheten med alle formene er at mennesker blir utnyttet og at deres sårbarhet og tilgjengelighet gjør dem til lette ofre for en virksomhet som i stor grad får lov å gå ubemerket videre. Gjennom vårt arbeid kommer vi i kontakt med og bistår mennesker som lever under slaverilignende forhold, og som arbeider under svært dårlige forhold.

UTFORDRINGER VI SER:

- Flere arbeidsgivere i det norske arbeidslivet driver en kombinasjon av lovlig og ulovlig virksomhet, noe som gjør kriminaliteten vanskelig å oppdage.
- Samtidig som denne virksomheten kan være svært lønnsom for arbeidsgiver, går dette på bekostning av arbeidstakere i form av blant annet manglende lønnsutbetalinger, falske eller ugyldige kontrakter og dårlige bo- og arbeidsforhold.
- Lønnstyveri er den mest utbredte formen for arbeidslivskriminalitet (a-krim).²⁶ Lønnstyveri har vært straffbart siden januar 2022, men så langt er straffebestemmelsen svært lite brukt og risikoen for å bli tatt er liten. Lønnstyveri rammer ofte arbeidstakere som allerede er mest marginalisert.
- Det er lav oppdagelsesrisiko og få konsekvenser for arbeidsgivere som velger å drive ulovlig. Som et resultat får useriøse bedrifter mer plass i arbeidslivet, noe som undergraver norsk arbeidsliv, svekker velferdsstaten og gjør det vanskelig å sikre rettferdige konkurranseforhold.
- Vi opplever manglende koordinering av etterretningsarbeid mot a-krim blant etatene, og ser det som en utfordring at kontrolletatene har få hjemler i loven til å stanse denne kriminaliteten.
- Det er for lite kunnskap hos befolkningen om hvordan a-krim ser ut i Norge i dag, omfanget av det og forbrukeres påvirkningskraft.
- Som forbruker er det få muligheter til å kontrollere bedrifter som tilbyr tjenester. I kombinasjon med at det krever lite eller ingen dokumentasjon/kompetanse for å registrere firma i Norge, legger dette til rette for et miljø hvor verdien av mennesker og tjenester kveles av kriminelle arbeidsgiveres ønske om mest mulig profitt.
- «Bruk og kast»-holdningen til utenlandsk arbeidskraft, som vi finner i deler av norsk arbeidsliv, er en utfordring – spesielt for de mest sårbare arbeidstakerne med manglende sikkerhetsnett.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Arbeidsgivere som underbetaler og utnytter arbeidere må sanksjoneres for å ivareta de seriøse aktørene i arbeidslivet, og sikre rettferdige konkurranseforhold. For å i større grad kunne straffeforfølge useriøse arbeidsgivere, er det behov for å styrke kontroll, tilsyn og ressurser hos politiet.
- Ny bestemmelse i straffeloven om forbud mot grov utnyttelse uten bevis for tvang. Dette trengs fordi det i dag mangler en paragraf i straffeloven som kan fange opp utnyttelsen som skjer i rommet mellom det forbudet mot menneskehandel og forbudet mot lønnstyveri omfavner.
- Forenkle prosessen for lønnsinndrivelse. Saksbehandlingstiden må forkortes ved å f.eks. innføre hurtigspor for lønnstyverisaker hos Forliksrådet eller etablere en særskilt nemnd for åpenbare lønnskrav.
- Fri rettshjelp i saker om lønnsinndrivelse må på plass i en ny rettshjelpslov.
- For tiden er det kun Skatteetaten som har tilgang til opplysninger om lønn (a-melding). Denne tilgangen bør utvides til å også gjelde Arbeidstilsynet, slik at de f.eks. kan sjekke registrerte lønnsopplysninger i forkant av tilsyn. Det er i dag en reell risiko for at arbeidsgiver tilpasser opplysningene som sendes til Arbeidstilsynet i etterkant av tilsynet.
- Øke kunnskapen blant befolkningen om omfanget av a-krim i Norge i dag, hvordan det ser ut og påvirkningskraften man har som forbruker.
- Forbrukermarkedet må informeres om valg av seriøse aktører og det må tilrettelegges for at privatpersoner og bedrifter enkelt kan kontrollere bedrifter som selger tjenester.
- Det må innføres minimumskrav for opprettelse av bedrift i Norge.
- Det er nødvendig å satse på kompetansehevende tiltak og se på en godkjenningsordning for fag og svennebrev, slik at utenlandske arbeidstakere blir mer attraktiv arbeidskraft for seriøse arbeidsgivere.
- Endrede holdninger til verdien som utenlandsk arbeidskraft skaper i Norge er avgjørende for at den svarte økonomien skal begrenses og mennesker skal kunne få tilbud om en reell jobb og en lønn de kan leve av. Dette har en avgjørende betydning for menneskene det gjelder, men også for samfunnet som helhet.

UTFORDRINGER VI SER:

- Ofre for a-krim møter mange strukturelle hindringer når de skal forlate situasjonen eller endre de forhold som legger til rette for at utnyttelsen kan skje.
- Manglende kunnskap om rettigheter i norsk arbeidsliv og informasjon på eget språk er en åpenbar barriere for mange.
- Det er mange utfordringer knyttet til arbeidsgivers tillitsbaserte ansvar som fører til at store grupper arbeidsinnvandrere står på utsiden av viktige velferdsordninger. Vi ser at manglende innbetaling av forsikringer og/eller skatter kan ha stor velferdsmessig påvirkning på arbeidstakers livssituasjon.
- Uryddige forhold og kriminelle arbeidsgivere påvirker arbeidsrelaterte og bostedsbaserte velferdsordninger. Ytelser til arbeidstakere baserer seg på tidligere innrapportert inntekt, noe som fører til tap av velferdsgoder og ytelser dersom arbeidsgivere underrapporterer lønn.
- Arbeidsinnvandrere som rammes av a-krim og faller ut av arbeidslivet kan som følge av dette også miste oppholdsretten sin i Norge.
- Utsatte arbeidstakere er i stor grad avhengig av hjelpeorganisasjoner for å få bistand og informasjon om rettigheter og muligheter i forbindelse med a-krimssaker. Dette legger et stort ansvar på organisasjoner med knappe ressurser og midler.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Som en del av identitetskontrollen, må myndighetene sørge for obligatorisk introduksjonskurs om plikter og rettigheter i norsk arbeidsliv. Det bør her også deles ut informasjonsmateriell og kontaklinformasjon til ulike etater og organisasjoner på ulike språk.
- Innføre krav om at informasjon om forsikringsselskap skal stå i den skriftlige arbeidsavtalen.
- Arbeidsrelaterte og bostedsbaserte velferdsordninger bør gjennomgås, og en skjønnsmessig vurdering av oppholdsretten bør innføres.
- Egen tilskuddsordning for bistandstiltak for personer utsatt for utnyttning i arbeidslivet må etableres. Eventuelt må tilskuddsordningen for tiltak mot menneskehandel og prostitusjon få utvidet formål og økte midler.

UTFORDRINGER VI SER:

- I Norge er bevisbyrden for å få saker om arbeidslivskriminalitet prøvd i retten høy. Dette bidrar til mistillit til det norske systemet, og at mange velger å ikke melde saken sin til politiet.
- Av de a-krimsakene som blir anmeldt til politiet, blir flertallet henlagt etter kort tid.
- Manglende ressurser hos politiet gjør at mange bevis uteblir. Ofre får ikke prøvd saken sin i retten og samfunnet mister muligheten til å prøve rettssystemet på saker som kan bidra med viktig kunnskap om a-krim i Norge.
- Høy bevisbyrde og vanskeligheter med å for eksempel bevise elementer av tvang bidrar til at det er få straffesaker som omhandler menneskehandel i Norge og få personer som blir verifisert som offer. Dette hemmer de utsattes tilgang til beskyttelse og hjelp.
- Det mangler en exit-strategi for arbeidstakere som ønsker å bryte ut av en utnyttelses-situasjon. Mange er avhengige av arbeidsgiveren sin og står veldig alene om de ønsker å bryte ut.
- Arbeidsgiver er den som utsteder arbeidsavtale, forvalter tilgang til sporing av timelister og sender inntektsopplysninger til offentlige registre. Byrden for å bevise arbeidslivskriminalitet ligger hos arbeidstaker, som derfor kan ha vanskeligheter med å samle bevis for å dokumentere lønnskravet. Ofte stemmer heller ikke innrapporterte timer og lønn med arbeidstakers faktiske lønn og arbeidstimer.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Økte ressurser til politi og a-krimsentre for å kunne avdekke flere saker og få et klarere bilde av situasjonen i Norge og innsikt til hvordan a-krim kan forebygges.
- Øke den tverretatlige og tverrfaglige samhandlingen mellom det offentlige, private og ideelle slik at ofre blir trygge på at de får den hjelpen de trenger og har krav på. Dette vil bidra til at den tapte tilliten til det norske systemet og myndighetene gjenopprettes.
- Det må opprettes en exit-strategi for personer som er ofre for a-krim. Strategien må inneholde praktisk hjelp, økonomisk støtte, hjelp til anmeldelse, hjelp til bolig og fri rettshjelp.
- For at det skal bli vanskeligere for useriøse aktører å fjerne arbeidstakers tilgang til timelister og arbeidskontrakter, bør det vurderes å innføre krav om registrering av arbeidskontrakt og timelister i a-registre.

UTFORDRINGER VI SER:

- Vi ser mange ikke-folkeregistrerte arbeidsinnvandrere som bor og jobber i Norge over lang tid. Mange har en løs/usikker tilknytning til arbeidslivet. Det stilles svært strenge krav til dokumentasjon for at arbeidsinnvandrere kan registrere seg som bosatt i Norge. Mange sliter med å oppfylle disse kravene da de ikke har lange nok arbeidskontrakter eller fast bopel. Vi ser også at mangel på informasjon om folkeregistrering fører til at mange heller ikke registrerer seg som bosatt. Et resultat av dette er at det finnes et stort antall arbeidsinnvandrere i Norge som ikke er folkeregistrerte, selv om de bor her over lang tid – det kan være snakk om 10-15 år. Av de som benytter Migrasjonssenterets tilbud er flertallet i denne sistnevnte kategorien. Migrasjonssenteret er Frelsesarmeens lavterskel-kontaktsenter i Oslo for utenlandske tilreisende med begrensede sosiale rettigheter. Her gis det nødhjelp, og bistand til helse- og utnyttelsesutfordringer.
- Vi ser mange eksempler på uverdige boforhold blant denne målgruppen. Det mangler også tilbud for akuttovernatting som dekker det reelle behovet.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Lovfestet rett til opplæring i språk og kunnskap om Norge i form av kurs, kort tid etter ankomst. Det trengs en satsing på integreringstiltak rettet mot arbeidsinnvandrere, hvor en sentral del er å sørge for god nok informasjon omkring norsk arbeidsliv, rettigheter og hjelpeapparat. Dette vil bidra til å styrke integrering, bekjempe arbeidslivskriminalitet og forebygge utnyttning i arbeidslivet. Det offentlige bør samarbeide med frivillige eller ideelle organisasjoner om et slikt informasjonsarbeid – dette er aktører som har bygget opp kontakt, kompetanse og tillit hos målgruppen, gjennom lavterskeltilbud som allerede gir omfattende praktisk bistand, veiledning og oppfølging.
- Regelverket for bostedsbaserte velferdsordninger bør gjennomgås og oppdateres, slik at reguleringen er klarere og bedre tilpasset arbeidsinnvandrere som ikke er fast etablert i Norge, og som sikrer Norges internasjonale forpliktelser for denne målgruppen. Reglene bør angi både minimumsrettigheter som gjelder for alle, og vi trenger tydeligere regler for når arbeidsinnvandrere skal inkluderes i ordinære velferdsordninger.

Eldreomsorg

Samfunnet vi er en del av skaper muligheter og utfordringer for de av oss som er eldre, samtidig som at hver av oss har egne fysiske, psykiske, sosiale og åndelige behov. Frelsesarmeens eldreomsorg jobber for å finne gode løsninger på de samfunnsmessige utfordringene knyttet til eldre, og komme den enkelte i møte i sitt liv.

UTFORDRINGER VI SER:

- I dag er det mangel på tilrettelagte boliger for eldre. Vi møter en rekke hjemmeboende eldre som bor i boliger som er lite tilrettelagt, som begrenser den enkeltes boevne og muligheter for deltakelse i lokalsamfunnet. Funksjonsfall og endringer i helsetilstand kan skje raskt. Dette skaper utrygghet i eget hjem. For eldre uten pårørende, forverres ensomhet og isolasjon ytterligere.
- Vi erfarer hvordan lite tilrettelagte boliger, boliger som gjør det vanskelig å bevare trygghet og selvstendighet i, påvirker hjemmeboende eldre sin appetitt, ernæring og måltids glede. Dårlig appetitt og ernæring fører igjen til nedsatt helse og funksjonsevne – og dårligere livskvalitet.
- Frelsesarmeen drifter to Omsorg+ i Oslo (Ensjø og Teisen). Omsorg+ er et bo-konsept som legger til rette for å leve selvstendige liv, som byr på et bredt aktivitetstilbud og næringsrike måltider gjennom inkluderende møteplasser. Leilighetene er universelt utformet i et trygt miljø med trygghetsbemanning. Vi erfarer at flere personer med store omsorgsbehov blir tildelt bolig hos Omsorg+ for sent i aldersforløpet. Når tildelingsprosesser i Omsorg+ går for sent, betyr det at personene dette gjelder får i begrenset grad dra nytte av aktiviteter som fremmer mestring og økt helse ved en slik boform. For det totale miljøet kan høy tetthet av beboere med store omsorgsbehov bidra til å påvirke opplevelsen av trivsel, deltakelse og tilhørighet. For dem som derimot kunne dratt nytte av å bo i et slikt tilrettelagt tilbud, men som ikke får plass, kan konsekvensene være økt isolasjon og ensomhet. Dette kan igjen skape økt omsorgstrøtthet for pårørende og omsorgspersoner.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det er behov for flere boformer som Omsorg+, som fremmer trygghet, selvstendighet og deltakelse. Vi er opptatt av at eldre kan leve gode og meningsfulle liv i eget hjem, og det å ha en bolig til livets slutt – som man kjenner seg trygg i. Med den kommende eldrebølgen skal flere eldre klare seg hjemme lengst mulig i årene som kommer. Dette krever økt bevissthet rundt muligheter for boligtilpasning, og utvikling av flere tilrettelagte boligformer. Dette sikrer livskvalitet og selvstendighet lengst mulig. Her støtter vi Eldreboligprogrammet (2024-2028),²⁷ som er en del av regjeringens eldrereform «Bo trygt hjemme», og som bidrar til økt folkeopplysning om boligtilpasning og utvikling av flere tilpassede trygghetsboliger for eldre med livsløpsstandard lik Omsorg+.
- Satsningen på bo-konsepter som Omsorg+ må videreutvikles i et tettere samarbeid mellom det offentlige og ideelle aktører.
- Det er behov for en tyngre vektlegging og mer helhetlig tenkning rundt ernæring i sammenheng med isolasjon og ensomhet hos hjemmeboende eldre. Vi er opptatt av at tjenester i hjemmet og sosiale møteplasser har mat- og måltids glede i fokus. God ernæring kan bedre livskvalitet, forebygge sykdom og redusere behov for hjelpetjenester (Helse- og omsorgsdepartementet, 2023). Dette kan løses i et større samarbeid mellom offentlige tjenester, ideelle organisasjoner og pårørende.
- Omsorg+ er først og fremst for eldre som har behov for en mer tilrettelagt bolig, mens de enda er relativt friske og kan leve den hverdagen de ønsker i tråd med egne behov. Tildelingsprosesser må prioritere eldre som kan nyttiggjøre seg av et slikt helsefremmende aktivitets-tilbud, slik at man ikke tildeles bolig i Omsorg+ for sent i aldersforløpet. Omsorg+ skal ikke brukes som et alternativ til sykehjemsplass. Eldre som trenger sykehjemsplass har rett til å få dette.

UTFORDRINGER VI SER:

- Mange eldre mangler digital kompetanse, og dermed hindres i å delta på lik linje med andre i dagens samfunn. I Norge finnes det 600 000 ikke-digitale brukere og omtrent 480 000 av disse utgjør personer over 60 år. Dette er en alvorlig samfunnsutfordring, hvor økt digitalisering fører til reell diskriminering av eldre som ikke kan eller har forutsetninger for å mestre stadig mer avanserte digitale verktøy. Den digitale diskrimineringen er reell, og kan ikke reduseres til en opplevelse på individnivå, men en systematisk utfordring. I 2023 definerer EU for første gang at digital deltakelse er et krav for demokratisk deltakelse, og at man i 2030 ikke kan delta på lik linje i demokratiet, dersom man ikke mestrer digitale hjelpemidler (EUs digitale strategi, 2023).²⁸ Reell samfunnsdeltakelse skal ikke forutsette krav om digital mestring.
- Samtidig som hundretusenvis av eldre er ikke-digitale øker likevel forventningene til å mestre digitale verktøy som kreves for å henge med i samfunnet. Dette slår ekstra hardt ut for personer som ikke har pårørende til å hjelpe seg med å styrke digitale ferdigheter. Vi møter eldre som setter ord på følelser om å være handlingslammet, avskåret omverden, selvopplevelse av å være dum og en opplevelse av å ikke være del av fellesskapet. Pandemien har i tillegg ført til en raskere teknologisk utvikling av digitale tjenester, og dermed økt risikoen for utenforskap, isolasjon og ensomhet.
- Arbeid med universell utforming av digitale tjenester går for sent og påvirker samfunnets eldste. Nye tall viser i tillegg at det er stor variasjon i tiltakene på tvers av kommuner for brukere med svak digital kompetanse og at digital kunnskapsmangel gjør at man bruker offentlige netjtjenester mindre (SSB, 2023).²⁹ Vi mener at det er i ferd med å oppstå et økt klasseskille mellom de som mestrer og de som ikke mestrer digitale verktøy. Samfunnet må derfor sørge for bedre og mer ivaretagende løsninger for å inkludere ikke-digitale.

TEMA: DIGITAL KOMPETANSE OG MESTRING

FORSLAG TIL TILTAK:

- Vi etterlyser mer inkluderende og tilgjengelige tjenesteløsninger for ikke-digitale brukere, og ny Digitaliseringsstrategi (2024)³⁰ må sikre bedre og tryggere løsninger for personer med lav digital kompetanse – uavhengig om man bor i by eller i bygd. Det må samtidig sikres medvirkning i utforming av tjenester, som sikrer at stemmene til ikke-digitale blir lyttet til, og at denne målgruppen får et sterkere brukervern og tilgang til mer universelle løsninger.
- Økt samarbeid mellom ideelle organisasjoner og offentlige tjenester omkring tilbud som dekker behovet for digital opplæring og kompetanse. Her ser vi at sosiale møteplasser er gode læringsarenaer for grunnleggende digital opplæring. Tilbudene må sikre god personlig oppfølging og veiledning til eldre som ikke disponerer digitale verktøy eller har omsorgspersoner rundt seg til å hjelpe med å utføre/håndtere digitale tjenester.
- Økt dialog på tvers av fagfelt omkring temaet teknologidiskriminering, hvor vi som samfunn anerkjenner dette som en kollektiv samfunnsutfordring. Det er et stort behov for økt bevissthet omkring bruken av digitale hjelpemidler, og hvordan teknologien påvirker menneskers hverdag. Vi må arbeide for å normalisere erfaringer og fjerne skam, og styrke eierskaps- og mestringsfølelse knyttet til deltakelse i et stadig mer høyteknologisk samfunn.

UTFORDRINGER VI SER:

- Framskrivninger mot 2050 kan vise en dobling i ensomme eldre voksne på grunn av befolkningens aldring (Aunsmo, Langballe, Hansen, Selbæk & Strand, 2023).³¹ Ensomheten har økt de siste årene blant de aller eldste som bor alene. Nyere tall viser at stadig flere er aleneboende i Norge – deriblant eldre (SSB, 2022).³² Samtidig som ny forskning viser at lite kontakt med andre mennesker øker biologisk alder og sannsynlighet for tidlig død. Våre erfaringer er at sosial isolasjon og mangel på sosial støtte og stimuli, påvirker helse og ernæring negativt og reduserer muligheter for nødvendig aktivitet.
- Forskning på forebyggende tiltak og effektene av slike tiltak, er samlet sett diffuse.³³ Vi mener det fremdeles er et stort behov for å styrke kunnskapsgrunnlaget om ulike former for ensomhet og hvordan det påvirker menneskers liv, for å kunne treffe enda bedre med tiltak og aktiviteter.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Øke kunnskapsgrunnlaget om psykisk helse i alderdommen, hva som fremmer mestring og tilhørighet, og hva som forebygger isolasjon. Som samfunn kan det være vanskelig å fange opp de aller mest utsatte eldre som lever i isolasjon – vi trenger derfor spesielt økt kunnskap om «de man ikke når», slik at vi i enda større grad kan gi gode og riktige intervensjoner for å bygge mer inkluderende og helsefremmende lokalsamfunn.
- Det er behov for økt tverrfaglig innsats og samarbeid mellom kommunale, frivillige og ideelle parter om å dele kunnskap, og sammen utvikle gode tilbud og møteplasser for eldre.
- Flere sosiale møteplasser bør ha ernæring, felles måltider og måltidsglede i fokus (NOVA 2019).

UTFORDRINGER VI SER:

- Frelsesarmeens seniorveiledertjeneste møter eldre hjemmeboende med et udekket behov for tjenester og som lever under uverdige forhold i eget hjem. I dette arbeidet møter vi eldre i vanskelige livssituasjoner som ikke har fått tilstrekkelig tilgang til tjenester som de har krav på. Vi avdekker rettighetsbrudd i hjemmene til eldre, som går på uverdige boforhold. Det er gjerne snakk om eldre som lever med svekket boevne og helse, i isolasjon uten nære omsorgspersoner. Vi rystes over å se eldre som befinner seg i en slik fastlåst situasjon i dagens Norge.
- Hjemmeboende eldre uten nære pårørende eller uformelle omsorgspersoner har større risiko for å ikke fanges opp av helsetjenesten, og dermed ikke få sine behov og rettigheter ivaretatt. Eldre med svake eller manglende digitale ferdigheter har i tillegg større risiko for ikke å ha tilstrekkelig kunnskap om rettigheter eller informasjon om helsetjenester. Dermed sikres ikke alle eldre lik tilgang til helsetjenester, som man har rett på.
- Vi møter hjemmeboende eldre som opplever utrygghet i møte med hjemmetjenesten i det daglige. Utrygghet skapes av lite forutsigbare og trygge rammer rundt når besøkene utføres og hvem som utfører besøkene. Eldre vi er i kontakt med opplever i liten grad å ha innflytelse over hvordan tjenesten best kan tilpasses og skreddersys deres behov. Å kjenne seg trygg som tjenestemottaker i eget hjem er viktig for å kunne bo hjemme lengst mulig og oppleve trivsel, mestring og selvstendighet.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Vi etterlyser nasjonal lovfesting av tilbud om forebyggende og helsefremmende besøk hos eldre. Vi ønsker en sterkere forebyggende innsats med hensikt å avdekke behov og kartlegge levekår på et tidlig tidspunkt, for å sørge for at den enkeltes rettigheter blir ivaretatt. Vi mener at sårbare hjemmeboende eldre uten tjenester og nære pårørende/uformelle omsorgspersoner, må fanges opp tidligere i aldersforløpet – og tilbys hjelp og støtte gjennom en helhetlig og systematisk oppfølging. Et forebyggende hjemmebesøk kan gi eldre uten tjenester en kontaktperson for kommunens tjenester, og senke terskelen for å ta kontakt med hjelpe-tjenesten på et senere tidspunkt. Hjemmebesøket har da til hensikt å styrke den enkeltes mulighet til å bruke egne ressurser og klare seg i eget hjem lengst mulig.
- Det trengs en styrkning av den forebyggende innsatsen rundt boligrådgivning overfor hjemmeboende eldre, slik at flere har mulighet til å tilpasse bolig eller flytte til tilpasset bolig tidligere i aldersforløpet. Eldrebostedsprogrammet (2024-2028)³⁴ vil gjennom forebyggende tiltak kunne bidra til å støtte eldre til å planlegge for alderdommen og til å utføre tilpasninger i egen bolig, gjerne før behovet for en aldersvennlig bolig har oppstått.
- Et tettere samarbeid mellom det offentlige og ideelle aktører om å ivareta eldre uten pårørende eller nære omsorgspersoner.
- Vi blir flere eldre og flere som skal klare seg i eget hjem lengst mulig. Tilgang til psykisk helsehjelp avhenger av hvor du bor. Vi trenger derfor et likeverdig tilbud over hele landet som sikrer like tjenester for alle. Hjemmetjenesten har liten kapasitet til å følge opp individuelle behov og tegn på depresjon hos eldre (Sjøset og Helgesen, 2021).³⁵ Det trengs dermed et sterkere helhetlig hjelpeapparat som ivaretar psykisk helse hos hjemmeboende eldre. For å bo trygt hjemme er det behov for flere ambulerende tilbud som digitalhjelp og psykisk helsehjelp i hjemmet.
- Kompetansehevende tiltak i hjemmetjenesten må styrkes og tilgjengeliggjøres for alle. For å ivareta pleie på best mulig måte og gjøre hverdagen tryggere, bør arbeidet i hjemmetjenesten organiseres i små team – slik at eldre ivaretas på en verdig og forsvarlig måte, gjennom mer tydelige rammer og tettere relasjoner. Dette vil bidra til økt trygghet og trivsel, og kunne øke mulighetene til reell medvirkning for den eldre som tjenestemottaker.

Frelsesarmeen bidrar til et bedre miljø blant annet gjennom Fretex sitt arbeid med gjenbruk. Fretex tar imot blant annet klær, sko, tekstiler, bøker, småmøbler og glasstøy. 84 prosent av tekstilene går til gjenbruk, 11 prosent til materialgjenvinning og 5 prosent til energigjenvinning (2022).

Gavene som Fretex mottar, bidrar årlig til 28,6 millioner kroner (2023) til Frelsesarmeens sosiale arbeid for de som trenger det, rundt 300 arbeidsplasser i den sirkulære økonomien, og gir frivillige en meningsfull hverdag.

TEMA: NULLMOMS PÅ BRUKTE VARER

UTFORDRINGER VI SER:

- Miljøet lider på grunn av stor produksjon og tilsvarende stort forbruk av klær. Gjenbruk er en mulighet til et mer bærekraftig forbruk og bedre miljø. Merverdiavgift på brukte varer stimulerer ikke forbrukerne til å velge gjenbruk.
- Dagens «fast fashion» bidrar til et miljøproblem med stort volum, og klær med dårlig kvalitet og kort levetid. FNs miljøprogram anslår at tekstilindustrien er årsaken til opp mot ti prosent av de globale utslippene. 80 prosent av nye klær inneholder olje. Nordmenn har i snitt 359 plagg og kjøper 22 nye plagg hvert år, og mindre enn ett brukt plagg.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det er behov for å redusere volum og forlenge klærnes levetid. Gjenbruk bidrar til et mer bærekraftig forbruk og bedre miljø når det erstatter nykjøp. Det må lønne seg for forbruker å kjøpe brukt og reparere.
- Merverdiavgift ble betalt da varen var ny. Å også ha det på gjenbruk blir dobbel moms. Vi etterlyser nullmoms på brukte varer for å stimulere til mer gjenbruk.

TEMA: EUs TEKSTILSTRATEGI

UTFORDRINGER VI SER:

- EU legger opp til å styrke informasjon og rettigheter til forbrukerne. I tråd med EUs føringer, ønsker Fretex å legge til rette for at forbrukere kan ta mer bærekraftige og sirkulære valg. Målet er blant annet mer ombruk og reparasjon for alle typer produkter, også tekstiler. Ut fra klima- og miljøhensyn må prinsippene i avfallspyramiden følges slik at ombruk prioriteres før material- og energigjenvinning. EUs avfallsdirektiv krever at kommunene innfører separat innsamling og utsortering av tekstilavfall fra 1. januar 2025. Fretex jobber aktivt for at de praktiske løsningene som velges av kommuner/Interkommunale selskaper fremover skal stimulere til mest mulig ombruk. Ombrukbare tekstiler må ikke blandes med tekstilavfall, da mister forbrukeren respekten for tekstilene.

- Anbefalingen fra arbeidsgruppen for utvidet produsentansvar for tekstiler, nedsatt av Klima- og miljødepartementet, foreslår at alle kostnader relatert til håndtering av tekstilavfall (innsamling, sortering m.m.) skal dekkes av produsentene når det kommer på plass. Frem til da vil kommunene måtte ta kostnadene på vegne av sine innbyggere.
- Innbyggerne mangler enhetlige løsninger for hva de skal gjøre med tekstilavfallet sitt og mye ender derfor i restavfallet. Plukkanalyser har vist at omtrent halvparten av klærne i restavfallet har kvalitet til ombruk. Samtidig mottar innsamlerne donasjoner som inneholder tekstilavfall og må ta kostnadene for håndtering av dette.
- Det norske ombruksmarkedet er i vekst med økende grad av interesse for kjøp og salg av brukte varer på plattformer som blant annet Finn.no og Tise, og etablering av nye konsepter.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Innbyggerne er flinke til å sortere klær og tekstiler til ombruk, men trenger kunnskap om og opplæring i hva som defineres som tekstilavfall og hvordan det skal sorteres.
 - Erfaring fra sortering av andre avfallsfraksjoner viser at dette nok vil ta tid.
 - Undersøkelser viser at innbyggerne er motiverte til å bidra.
- Det er viktig å prioritere tiltak som holder tekstilene høyest mulig oppe i avfallspyramiden.
 - Tekstiler som egner seg til ombruk, må ikke benyttes til materialgjenvinning.
 - Det er et begrenset marked for fiber fra materialgjenvinning i dag og kun 1 prosent av verdensmarkedet på tekstiler produseres av resirkulerte fiber i dag.
- Dersom innbyggerne sorterer sine tekstiler i 2 poser; 1 pose for tekstiler til ombruk og 1 pose for tekstilavfall, vil samfunnet spare betydelige sorteringskostnader.
- Nye løsninger må bygge videre på de ideelle aktørenes erfaring, infrastruktur og logistikk jf. EUs anbefalinger. Ideelle aktører jobber i dag effektivt med innsamling og håndtering av tekstiler og andre brukte varer, i tillegg til å støtte samfunnsnyttige formål.

Internasjonalt arbeid

Internasjonalt arbeider Frelsesarmeen i 134 land (2024), og årlig har Frelsesarmeen i Norge et tett samarbeid med kollegaer i et tjuetalls land knyttet til blant annet langsiktig utviklingsarbeid, nødhjelp og organisasjonsutvikling. Gjennom vår globale tilstedeværelse kjenner vi verdens urettferdighet på kroppen, og vi ser at verden står overfor en mer turbulent og uforutsigbar tid enn på flere tiår. Med en bred tilstedeværelse i Europa ser vi også noen konkrete utfordringer knyttet til tverrnasjonale problemstillinger som vi møter både i vårt arbeid her i Norge og i andre europeiske land.

Menneskerettighetene og bærekraftsmålene er grunnleggende for vårt arbeid og Norges forpliktende engasjement i verden. Internasjonalt samarbeid er fundamentalt for å sikre alle mennesker tilgang til grunnleggende økonomiske, sosiale og kulturelle rettigheter.

UTFORDRINGER VI SER:

- Verden ligger langt bak skjemaet når det gjelder oppnåelse av bærekraftsmålene og vedtatte klimamål, og i en urolig tid utfordres fokuset på internasjonal solidaritet.³⁶
- Klimaendringene rammer allerede hardest de landene som har bidratt minst til problemet, og flere av våre partnerland opplever tilbakeslag knyttet til blant annet økonomisk utvikling, mat-sikkerhet og likestilling. Samtidig har ofte de samme landene begrenset kapasitet og ressurser til å takle disse endringene.
- Bistandsbegrepet defineres stadig bredere slik at finansiering til såkalte globale fellesgoder tar stadig større andeler av bistandsbudsjettet. Dermed kan innsats knyttet til for eksempel klima gå på bekostning av søkelys på fattigdomsbekjempelse og støtte til sårbare grupper.
- I våre partnerland er det mange som opplever at det fortsatt er land fra «det globale nord» som oftest setter dagsorden, også når det gjelder prioriteringer i utviklingsarbeidet. Land i det globale sør bør oppleve å være likeverdige partnere på den globale arenaen, og ikke minst få være de sentrale premissleverandører for egen utvikling.
- Vi støtter at det stilles strenge krav til dokumentasjon og resultatmåling ved bruk av offentlige bistandsmidler, samt høye krav til kunnskapsbasert utforming og oppfølging av bistandsprosjekter. Samtidig ser vi at praktiseringen av disse prinsippene i noen tilfeller kan gjøre det krevende å implementere prosjekter i særlig risikofylte kontekster, spesielt for små, men lokalt viktige, grasrotsorganisasjoner. Dette kan være i konflikt med målet om å nå særlig sårbare grupper, i tråd med bærekraftsmålenes fokus på at ingen skal utelates.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Norge bør opprettholde prinsippet om å gi minst 1 prosent av BNI i bistand og utrede om det trengs et eget prosentmål også for klimatiltak. Innsats knyttet til globale fellesgoder bør finansieres på toppen av det eksisterende bistandsbudsjettet.
- Fastholde fokus på fattigdomsbekjempelse som hovedformål i utviklingssamarbeidet, og særlig øke investering i tiltak som øker motstandskraften til sårbare samfunn mot klimaforandringer.
- Jobbe for å styrke stemmen til land i sør. Mottakerland må i større grad få definere fokusområder for bistanden. Norge bør også være en pådriver for mer representative globale maktstrukturer, for eksempel gjennom reform av Sikkerhetsrådet.

- Økt innsats for å bygge bro mellom praktikere i bistandsorganisasjoner og kunnskapsprodusenter i akademia.
- Ha særskilt søkelys på kapasitetsbygging av lokale sivilsamfunnsorganisasjoner som arbeider i særlig utfordrende kontekster, herunder trosbaserte aktører som ofte har en viktig rolle i å nå ut til de mest sårbare gruppene.

TEMA: TVERRNASJONAL SOSIAL INKLUDERING

UTFORDRINGER VI SER:

- I vårt arbeid i Norge møter vi sårbare arbeidsinnvandrere og deres familier fra land som Polen, Romania, Bulgaria, Moldova, Litauen m.fl. Vi ser at mange mennesker blir ekstra sårbare da deres liv faller mellom to land der de hverken utvikler en sosial tilknytning til Norge eller beholder tilknytningen til hjemlandet. Vi jobber derfor for å etablere effektive mekanismer for tverrnasjonal sosial inkludering på tvers av vårt europeiske nettverk.
- Det er en generell mangel på kunnskap om sosialt arbeid på tvers av grenser, og det er behov for mer forskning på dette feltet.
- Det er uforutsigbart hvor mye midler som er tilgjengelige for sosialt arbeid mellom Norge og land i Europa fra år til år, avhengig av politiske prioriteringer, økonomiske forhold og endringer i internasjonale avtaler. Det kan også skje endringer i de eksisterende støtteprogrammene som Norge deltar i med europeiske land, for eksempel EØS-midlene.
- Romer – ofte (nedsettende) omtalt som Romfolk eller Sigøynere – er en gruppe mennesker med en helt spesiell historie og sosial situasjon i Europa og Norge. Romer er Europas største etniske minoritet. De kommer statistisk svært dårlig ut på alle sosioøkonomiske levekårsindikatorer, og har i gjennomsnitt svært liten grad av formell utdanning og arbeidserfaring og en historie med diskriminering, rasisme og undertrykkelse.
- Transnasjonale sosiale problemer knyttet til arbeidsinnvandring generelt, og særlig utsatte grupper som Romer spesifikt, har vedvart i Norge i flere tiår. På den ene siden har man i Norge funnet måter å håndtere noen av disse utfordringene på i samarbeid med frivillige organisasjoner. På den andre siden er ikke dette en varig løsning for de menneskene det gjelder, og det bør i større grad jobbes for gode, tverrnasjonale løsninger.

TEMA: TVERRNASJONAL SOSIAL INKLUDERING

FORSLAG TIL TILTAK:

- Kunnskapsutredning av mulighetene og begrensningene for helhetlig transnasjonalt sosialt inkluderingsarbeid.
- Ta initiativ til forsknings- og innovasjonsprogrammer med søkelys på å utvikle et samlet sosialt inkluderingsarbeid på tvers av landegrenser.
- Opprette mekanismer for forutsigbar finansiering av sosialt arbeid mellom Norge og land i Europa, for eksempel gjennom EØS-midlene.
- Mer aktiv deltakelse i det felleseuropeiske arbeidet for inkludering av Romer, f.eks. vurdere tilknytning til EU sitt arbeid med inklusjon av Romer.
- Målrettede tiltak for å bekjempe antisiganisme, hatkriminalitet og diskriminering av romer som hindrer realisering av deres menneskerettigheter, både i Norge og internasjonalt.
- Støtte til utvikling og drift av transnasjonale inkluderingstiltak som kan hjelpe Romer til sosial inkludering også i hjemlandet for eksempel gjennom EØS-midlene.

Frelsesarmeen er en ideell organisasjon med mange frivillige som yter ekstra verdier for fellesskapet og samfunnet. Det finnes mange ulike organisasjoner som engasjerer ulike mennesker. Frivillig deltakelse gir verdier utover arbeidskraften den representerer, og bidrar til å skape sosiale nettverk og tilhørighet. For eldre kan deltakelse bidra til bedre helse og økt livskvalitet. Mennesker får mulighet til å ta i bruk egne ferdigheter, tilegne seg nye ferdigheter og oppleve mestring. Frivillig deltakelse bidrar til integrering, arbeidsinkludering og kvalifisering – i tillegg til å motvirke ensomhet. Samfunn med et høyt nivå av frivillig aktivitet betyr gjerne også et høyt tillitsnivå og sterke sosiale bånd i nærmiljøer.

For å kunne utvikle og tilby tilbud og tjenester av høy kvalitet er det nødvendig med gode rammebetingelser, forutsigbarhet i tildeling og ved tilskudd, og økt kunnskap og styrking av frivilligheten som fag.

UTFORDRINGER VI SER:

- Det vil være et økende behov for flere frivillige i samfunnet, for å kunne løse de fremtidige sosiale utfordringene. Vi tror at det finnes mange potensielle frivillige, men som ikke blir fanget opp og engasjert.
- Frivillighetens betydning er for dårlig forskningsmessig dokumentert. Frivillighet Norge jobber med kontakt mellom frivillighet og forskningsmiljøer, og for at forskningen formidles på en måte som er forståelig for organisasjonene. Det er behov for økte midler til forskningsarbeid. Forskning om frivillighet er viktig fordi organisasjonene og myndighetene trenger kunnskap for å kunne ta de riktige valgene for fremtiden.
- Det offentlige trekker ofte fram frivilligheten som en del av løsningen på flere samfunnsutfordringer. Frelsesarmeen har og tar denne rollen, men det må ikke gå på bekostning av vår kjernevirksomhet og formål, og det må være som et tillegg til det offentlige.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Det koster å rekruttere, engasjere og beholde frivillige, og frivillige er en ressurs som skal ivaretas. Det må i større grad satses på gode verktøy/ressurser til rekruttering. Frivillige må ha gode strukturer for hvordan de kan benytte sin kompetanse/ferdigheter på en god måte.
- Det er behov for økt tildeling av forskningsmidler til institusjoner som forsker på og fremmer frivilligheten.

Anbud og rammebetingelser

Historisk sett har ideelle aktører hatt tradisjon for å sikre befolkningen sosiale tjenester lenge før det offentlige tok ansvar. Ideell sektors bidrag til det norske samfunnet er betydelig, og et av våre fortrinn er vår nærhet til brukere, pasienter, pårørende og andre nettverk. For at vi skal fortsette å være uavhengige og innovative, så kreves det solide og langsiktige rammevilkår for drift.

Frelsesarmeen har ofte gått foran med innovative grep som en sosial entreprenør, for å utvikle tjenester som hjelper mennesker ut av fattigdom og avhengighet, og som bidrar til håp for enkeltmennesket.

Godt sosialt arbeid er en investering. Vi oppfordrer myndighetene til å styrke samarbeidet med ideelle organisasjoner, som vil bidra til å oppnå blant annet følgende gevinster:

- Vi tar ikke ut utbytte – slik at all verdiskaping går tilbake til tjenestene
- Vi er en stemme til dem som trenger det – og bidrar til at demokratiet sikres
- Vi er sosiale entreprenører – det ligger i vårt DNA å lete etter morgendagens løsninger på dagens problemer
- Vi mobiliserer og engasjerer frivillige – slik at man får mye for pengene

UTFORDRINGER VI SER:

- Ved anbudsutsetting erfarer vi at oppdragsgiver legger mer risiko over på oppdragstaker. Vi kan oppleve at økonomiske rammebetingelser vektlegges på bekostning av kvalitet.
- Hovedandelen av velferdstjenester leveres i egenregi av offentlige myndigheter. Samtidig er det bred politisk enighet om at ideelle aktører er et viktig alternativ til offentlige og kommersielle aktører. En felles juridisk definisjon av ideelle aktører er derfor nødvendig.
- I anbudskonkurranser er det ofte liten mulighet for å beskrive tjenester som ideelle kan tilby, utover det som etterspørres. Eksempel på dette er blant annet bruken av frivillige som ressurs.
- Ideelle aktører involveres for sent. Vi er tett på lokalmiljøet, og kjenner til reelle behov og utfordringer. Ideelle bør involveres i større grad i forkant av anbudsprosesser og utlysninger av tilskudd.
- Organisasjonene har stor omstillingsevne og innovasjonsevne, men lavere risikoevne og ofte mindre kapitalreserver eller overskudd som gjør det mulig å investere i større løsninger til nytte for velferdssamfunnet.
- Arbeidet med opprydding og en gjennomgang av måten staten forvalter tilskudd på, på tvers av sektorer og departement, er i gang, og det hilses velkommen. Omlegging av enkelte tilskuddsordninger skjedde imidlertid uten forankring og har ført til stor usikkerhet. Dette medførte uforutsigbarhet for brukere og ansatte, som flere steder er langt inne i budsjettåret før man har fått en avklaring om videre støtte/drift.

FORSLAG TIL TILTAK:

- Sikre økonomiske rammevilkår for drift, som gir rom for å drive med god kvalitet.
- Betalingsgaranti fra oppdragsgiver må ligge på samme nivå som dekningsgaranti gitt av oppdragstaker.
- Avtaler med det offentlige som sikrer gode og fleksible løsninger, slik at institusjoner som drives av ideelle aktører kan gi et godt og fremtidsrettet tilbud til brukerne i ulike faser av livet.
- I anbudsprosesser bør man ha en finansieringsramme med en varighet på minimum 3-5 år, for å skape forutsigbarhet. For større prosjekter som f.eks. Gatehospitalet bør man ha en finansieringsramme med varighet på rundt 7-10 år.
- Gjennomføre flere analyser av hvilke gevinster som oppnås i samfunnet ved å samarbeide med ideelle organisasjoner, med vekt på kvalitet og økonomi.
- Digitaliseringsreform som forenkler rapportering av prosjekter med offentlige tilskudd.
- Full og rettighetsfestet momskompensasjonsordning er viktig. Men for oss som er en ideell velferdsaktør, er det avgjørende å få ryddet opp i uklarheten rundt hva som er innenfor momskompensasjonsordningen. Dette gjelder tolkningen av momskompensasjonsforskriften som sier at «tjenester som kommer offentlig til gode» ikke skal ha momskompensasjon. Her tolker forvaltningsorganet Lotteri- og stiftelsestilsynet dette strengere enn oss velferdsaktører. Som et resultat av dette har vi fått et kutt på om lag 1,5 millioner kroner i redusert momskompensasjon.
- Kompensasjon for historiske pensjonsforpliktelser, der ideelle drifter etter avtale med kommuner.
- Ideelle bør i større grad inviteres inn til dialog og gis mulighet til å komme med innspill i forkant av anbudsprosesser og utlysninger av tilskudd. Ideelle organisasjoner har inngående innsikt i de reelle behovene, og bør være med på å definere formål med tilskudd før dette fastlås i tildelingskriteriene. Her ligger det et stort potensial, for å sikre at man i større grad tar utgangspunkt i konkrete behov.
- Etablere et innovasjonsfond som kan fungere som støtteordning for omstilling og nyskapende tiltak både i velferdstjenestene, men også i demokratiet og sivilsamfunnet ellers. Det bør ikke være et tiltak utelukkende for velferdstjenester under Barne- og familiedepartementet, men for bredden av ideell sektor (etter mønster fra innovasjonsfond i Danmark).

Så lenge kvinner gråter

Så lenge kvinner gråter
som de gjør nå,
vil jeg kjempe.

Så lenge små barn går sultne
som de gjør nå,
vil jeg kjempe.

Så lenge mennesker går
inn og ut av fengsel,
som de gjør nå,
vil jeg kjempe.

Så lenge noen sliter
med avhengighet,

så lenge det finnes
en misbrukt kvinne,

så lenge det finnes en sjel
som lever uten Guds lys,
vil jeg kjempe.

Jeg vil kjempe til siste slutt

*William Booth (1829–1912),
Frelsesarmeens grunnlegger*

¹ Barne- og familiedepartementet. Ekspertgruppe om Barn i fattige familier (2023). «*En barndom for livet. Økt tilhørighet, mestring og læring for barn i fattige familier*». <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/en-ny-barndom-for-livet/id3000835/?ch=1>

² Silje Elisabeth Skuland, Andreea Ioana Alecu, Erlend Hua Lun Kok, Ann-Kristin Ansteensen, Gun Roos, Markus Lylum og Lilli Wolland Blomberg (2024). «*Utredning av kunnskapsgrunnlaget for sosialhjelpssatser*». (SIFO-rapport 5-2024). OsloMet. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3128755/Rapport%205-2024%20Utredning%20av%20grunnlaget%20for%20sosialhjelpssatser.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

³ Stephen Sirris, Beate Jelstad Løvaas, Astrid Flacké, Benedicte Kivle, Asbjørn Kaasa, Leiv Opstad, Memory Jayne Tembo Pankuku og Tor Slettebø. (2020, side 13 og 56). «*Å ha noen er den store forskjellen. Evaluering av Home-Start Familiekontakten*» (VID Rapport 2020/8). VID vitenskapelige høyskole. <https://homestartnorge.no/wp-content/uploads/2020/10/2020-A-ha-noen-er-den-store-forskjellen.-Evaluering-av-HSF-2020.pdf>

⁴ Tone Fløtten, Gunhild Frisell og Inger Lise Skog Hansen (2023). «*Veldedighet i velferdsstaten. Hvem trenger hjelp til livsopphold fra de frivillige organisasjonene?*». (2023:09). Fafo. <https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/veldedighet-i-velferdsstaten>

⁵ Anders Bakken (2022). «*Ungdata 2022. Nasjonale resultater*». (NOVA Rapport 5/22). OsloMet. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/3011548/NOVA-rapport-5-2022.pdf?sequence=5&isAllowed=y>

⁶ Jonatan Hansen Lønnegreen (2021). «*Erfaringer fra et inkluderings-arbeid på fritidsarenaen. ALLEMED – Inn i aktivitet. 2017-2021*». Frelsesarmeen. <https://frelsesarmeen.no/forskning-rapporter-oppgaver>

⁷ ungefunksjonshemmede.no. «*Alle unge er en ressurs for samfunnet*». Unge funksjonshemmede. <https://ungefunksjonshemmede.no/ressurser/kampanjer/likestiltskole/universellutforming/>

⁸ Stephen Sirris, Beate Jelstad Løvaas, Astrid Flacké, Benedicte Kivle, Asbjørn Kaasa, Leiv Opstad, Memory Jayne Tembo Pankuku og Tor Slettebø. (2020, side 13 og 56). «*Å ha noen er den store forskjellen. Evaluering av Home-Start Familiekontakten*» (VID Rapport 2020/8). VID vitenskapelige høyskole. <https://homestartnorge.no/wp-content/uploads/2020/10/2020-A-ha-noen-er-den-store-forskjellen.-Evaluering-av-HSF-2020.pdf>

⁹ Malin Pettersen (29.08.23). «*Omtrent uendret andel unge utenfor fra 2021 til 2022*». SSB. <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/sysselsetting/statistikk/tilknytning-til-arbeid-utdanning-og-velferdsordninger/artikler/omtrent-uendret-andel-unge-utenfor-fra-2021-til-2022>

¹⁰ Barne- og familiedepartementet. Ekspertgruppe om Barn i fattige familier (2023, side 111, 117 og 182). «*En barndom for livet. Økt tilhørighet, mestring og læring for barn i fattige familier*». <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/en-ny-barndom-for-livet/id3000835/>

- ¹¹ Støvne, Marie (2023, side 73 og 86). «*En kvalitativ studie om betydningen av å innføre sosialfaglig tenkning i barnehagen, i form av en familiekonsulent*». Masteroppgave i sosialt arbeid. VID vitenskapelige høyskole, Oslo.
- ¹² Barne- og familiedepartementet. Ekspertgruppe om Barn i fattige familier (2023, side 62-63). «*En barndom for livet. Økt tilhørighet, mestring og læring for barn i fattige familier*». <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/en-ny-barndom-for-livet/id3000835/>
- ¹³ NOU 2023:5. Norges offentlige utredninger. «*Den store forskjellen. Om kvinners helse og betydningen av kjønn for helse*». Helse- og omsorgsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2023-5/id2964854/>
- ¹⁴ Helse Stavanger. «*Brukerplan – årsrapport 2019. Tjenestemottakere med rusproblemer og psykiske helseproblemer i kommunen*». Stavanger Universitetssykehus. https://www.helse-stavanger.no/4afc13/contentassets/4dbb8f6d065848a3b43130eb61ce4ca2/5650_brukerplan_arsrapport_digital_2020_06_02_ef_ny.pdf
- ¹⁵ Rusfeltets hovedorganisasjon (20.02.2024). «*Opposisjonen ber regjeringen stanse nedbyggingen av døgnplasser*». <https://www.rusfeltet.no/arkiv/opposisjonen-ber-regjeringen-stanse-nedbyggingen-av-dognplasser>
- ¹⁶ Den norske legeforening. (Januar 2023). «*Bedre helse og lengre liv. For personer med alvorlig psykisk lidelse eller rusmiddel- og avhengighetslidelse*». <https://www.legeforeningen.no/contentassets/415f122144e24a9e9bc86ecda6c89aff/bedre-helse-lengre-liv-2023.pdf>
- ¹⁷ Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM). (16.02.2024). «*Du har ikke noe her å gjøre. En undersøkelse om rusavhengiges opplevelser av diskriminering og stigmatisering*». <https://www.nhri.no/rapport/rus-og-stigma/>
- ¹⁸ Hairston 2002, Duwe and Clark 2011, Codd 2008, Stortingsmelding 37, «Straff som virker».
- ¹⁹ Mathias Killengreen Revold (2015/38). «*Levekårsundersøkelse blant innsatte 2014. Dokumentasjonsnotat*». SSB. https://www.ssb.no/sosiale-forhold-og-kriminalitet/artikler-og-publikasjoner/_attachment/243324?_ts=1507fc6ee38
- ²⁰ Justis- og beredskapsdepartementet. «*Frihet fra vold. Regjeringens handlingsplan for å forebygge og bekjempe vold i nære relasjoner 2021-2014*». <https://www.regjeringen.no/contentassets/9c4fb648c66c4c1eb2e58f645eb870b8/209755-jd-frihetfravold-web.pdf>
- ²¹ Justis- og beredskapsdepartementet. Prop. 36 S (2023-2024). «*Opptrappingsplan mot vold og overgrep mot barn og vold i nære relasjoner (2024-2028). Trygghet for alle*». <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-36-s-20232024/id3018905/?ch=3>
- ²² Oslo Fengsel, ungdomsteam, 2023: Årsrapportering til ungdomsteamet i Oslo Fengsel.
- ²³ Ragnar Kristoffersen, 2024. Forsker ved Kriminalomsorgens utdanningssenter, KRUS.

- ²⁴ Kriminalomsorgsdirektoratet, Lillestrøm. (oktober 2020). «*Eldre innsatte i norske fengsler. Situasjon, analyse, utfordringer og løsninger*». <https://krus.brage.unit.no/krus-xmlui/bitstream/handle/11250/2722298/Eldre%20innsatte.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- ²⁵ Samfunnsøkonomisk analyse AS (28.06.2020) «*Samfunnsøkonomiske virkninger ved å få personer med nedsatt arbeidsevne i jobb*». Rapport 22-2020. <https://www.arbeidoginkludering.no/contentassets/f636b8b2f2864c7ca5f529ce0599caec/r22-2020-samfunnsokonomiske-virkninger-ved-a-fa-personer-med-nedsatt-arbeidsevne-i-jobb-002.pdf>
- ²⁶ Økokrim. Mars 2023. «*Status. Arbeidslivskriminalitet*». <https://img8.custompublish.com/getfile.php/5140104.2528.j7p7jqusmmbmj/Statusrapporter+A-krim+%E2%80%93Mars+2023.pdf?return=www.okokrim.no>
- ²⁷ Helsedirektoratet (22.03.2024). «*Om Bu trygt heime-reforma*». <https://www.helsedirektoratet.no/tema/bu-trygt-heime/om-bu-trygt-heime-reforma>
- ²⁸ Stortinget (11.03.21) «*EUs digitale kompass: målene for 2030*». <https://www.stortinget.no/no/Hva-skjer-pa-Stortinget/EU-EOS-informasjon/EU-EOS-nytt/2021/eueos-nytt---11.-mars-2021/eus-digitale-kompass-malene-for-2030/>
- ²⁹ Marine Rybalka. (5.12.23) «*5,3 prosent av befolkningen har utfordringer ved bruk av digitale tjenester*». SSB <https://www.ssb.no/teknologi-og-innovasjon/informasjons-og-kommunikasjons-teknologi-ikt/artikler/5-3-prosent-av-befolkningen-har-utfordringer-ved-bruk-av-digitale-tjenester>
- ³⁰ Regjeringen (2023) «*Ny nasjonal digitaliseringsstrategi*». <https://www.regjeringen.no/no/tema/statlig-forvaltning/it-politikk/ny-nasjonal-digitaliseringsstrategi/id2982892/>
- ³¹ Ragnhild Holmberg Aunsmo, Ellen Melbye Langballe, Thomas Hansen, Geir Selbæk og Bjørn Heine Strand. (October, 2023). «*Time trends in loneliness from 1984 to 2019 among 27 032 older adults in Norway: A HUNT study*». ScienceDirect. <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0091743523002396?via%3Dihub>
- ³² Karsten Sørlien. (28.06.22). «*1 av 5 bor alene*». SSB . <https://www.ssb.no/befolkning/barn-familier-og-husholdninger/statistikk/familier-og-husholdninger/artikler/1-av-5-bor-alene>
- ³³ FHI (09.10.23) «*En systematisk gjennomgang av oversiktsartikler på effekter av tiltak for å redusere ensomhet og sosial isolasjon (2017-2022)*». <https://www.fhi.no/publ/2023/en-systematisk-gjennomgang-av-oversiktsartikler-pa--effekter-av-tiltak-for-a-reducere-ensomhet-og-sosial--isolasjon-2017-2022/>
- ³⁴ Helse- og omsorgsdepartementet. (2023). «*Felleskap og meistring. Bu trygt heime*». Meld. St. 24. (2022-2023) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-24-20222023/id2984417/?ch=1>
- ³⁵ Matilde Efskin Sjøset og Ann Karin Helgesen (Sykepleien 2021 109) «*Å følge opp eldre med depresjon har lav prioritet i hjemmesykepleien*» <https://sykepleien.no/sites/default/files/pdf-export/pdf-export-87177.pdf>
- ³⁶ United Nations (2023). «*The Sustainable Development Goals Report 2023: Special Edition*». <https://unstats.un.org/sdgs/report/2023/>

Kommunikasjonsfaglig bistand

Lis Homdal,
Frelsesarmeens kommunikasjonsavdeling

Foto

Mette Randem,
Haakon Sand,
Hanne Rebecca Nilsen,
Frelsesarmeens kommunikasjonsavdeling

Kristianne Marøy

Ashwini Chaudhary(Monty) / Unsplash,
@gettyimages / Unsplash

Design

Hanne Rebecca Nilsen,
Frelsesarmeens Kommunikasjonsavdelingen

Ta gjerne kontakt med oss!
www.frelsesarmeen.no/fanesaker